

SOCIOLOGICKÝ BULLETIN
SOCIOLOGICKÝ BULLETIN
České sociologické společnosti

2019

Sociologický bulletin

Vydává Česká sociologická společnost jako interní publikaci pro své členy. Publikace byla vydána s finanční podporou Akademie věd ČR

Vychází jednou ročně. *Sociologický bulletin 2019* vychází v únoru 2020. Příspěvky neprošly jazykovou úpravou.

Redakce: Dušan Lužný (e-mail: dusan.luzny@upol.cz), Miroslav Paulíček (e-mail: mpaulicek@email.cz)

Obálka: Veronika Gígalová

ISBN 978-80-907682-1-5 (online)

ISBN 978-80-907682-2-2 (tisk)

Obsah

Editorial	4
JE ŠKODA, ŽE SE METODOLOGIE PODCEŇUJE – rozhovor s Hynkem Jeřábkem	5
SOCIOLOGIE V GENERAČNÍ PERSPEKTIVĚ	10
SOCIOLOGIE SPORTU: Rozkvět v podmínkách dvojí marginalizace	22
SOCIOLOGIE, AKREDITACE A ŘÍZENÍ VĚDY	26
POZNÁMKA O MEZINÁRODNÍM POSTAVENÍ ČESKÉ SOCIOLOGIE	32
HRANICE SOCIOLOGIE: Sociologie – demografie – geografie	35
POHLED ZVENČÍ: Česká společnost pohledem státního zástupce	37
SOCIOLOGIE A UMĚNÍ – Galerie sociální fotografie	40
ROZHOVOR s fotografem Jurajem Sosnou	42
PODOBY SVOBODY – Deváté slovenské a české sociologické dny	46
Z AKTIVIT ODBORNÝCH SEKČÍ V ROCE 2019	47
Z ARCHIVU: Karl Popper – 12 tezí o profesionální etice intelektuálů	50
SOCIOLOGICKÁ VÝROČÍ A JUBILEA roku 2020	52
CENA České sociologické společnosti za vynikající publikaci – 2020	54

Editorial

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

milé kolegyně a milí kolegové,

s příchodem nového roku se blíží období rekapitulací. Některé rekapitulace a předsevzetí však mohou přijít i poněkud později. To je také případ Sociologického bulletinu, který doposud zatím vždy vycházel v roce následujícím. Číslo, které se vám nyní dostává do vašich rukou, není výjimkou. Nicméně, jedno z předsevzetí, které je s počátkem roku 2020 spojeno, je, že Sociologický bulletin za rok 2020 dostanou čtenáři v roce 2020. Rád bych se na vás všechny obrátil v této souvislosti s prosbou o zaslání textů. Nemusí jít o rozsáhlé texty, neboť k tomu jsou určeny jiné publikační platformy, které se sociologii věnují. Sociologický bulletin může být místem krátkých úvah, postřehů, komentářů a připomínek, které jistě stojí za společné čtení (dnes by se řeklo moderně „sdílení“) a pro které v jiných časopisech není dostatečný prostor. Víím, že v neustálém tlaku na RIV body, wosy a kvartily je jen málo prostoru, času a síly psát texty, které nijak nepřispějí k lepšímu financování jednotlivých pracovišť. Nicméně, nemusíme pořád podléhat této jednostrannosti a můžeme napsat text jen tak pro radost ze sociologie. Sociologický bulletin je právě takovým místem sociologické radosti a sdílení dobrého i špatného.

Dušan Lužný

JE ŠKODA, ŽE SE METODOLOGIE PODCEŇUJE – rozhovor s Hynkem Jeřábkem

Hynku, jsem moc rád, že jsi svolil k tomuto rozhovoru, který je z mého pohledu pokračováním rozhovorů s dalšími zajímavými, inspirativními a přínosnými lidmi, kteří se zabývají sociologií. A protože se takto ptám všech, musím na začátku položit stejnou otázku: Co Tě přivedlo k sociologii a jak se stalo, že jsi začal sociologii studovat?

Zajímaly mne společenské problémy, a protože jsem analyticky zaměřený, šel jsem studovat sociologii na Fakultu sociálních věd a publicistiky. V roce 1972 fakultu zrušili a nás převedli pod FF UK. Už v průběhu třetího ročníku jsem si našel pracovní místo a na poloviční úvazek jsem nastoupil do Výzkumného ústavu obchodu. Tam jsem se naučil analyzovat reálná data. Tehdy tam působila např. Vlasta Štěpová, která se po roce 1989 stala českou ministryní obchodu. Pracoval jsem v oddělení dlouhodobých prognóz, které vedla Jana Běrová. To byla vlastně nejlepší šéfová v mém životě.

No dobře, ale proč sis vybral zrovna sociologii, proč ne např. historii nebo dějiny umění, nebo něco úplně jiného?

Ovlivnila mne asi i doba. Chtěl jsem pochopit změny ve společnosti kolem nás. V osmašedesátém jsem navštěvoval akce Klubu angažovaných nestraníků a diskuse ve velkém sále na Výstavišti v Praze v Holešovicích. Možná že to mne přivedlo k sociologii. Pro mě to znamenalo, že má smysl se dívat na okolní společnost a snažit se jí porozumět. Tatínek měl doma staré noviny a v šedesátém osmém mi v nich ukazoval, co se dělo v padesátých letech, např. proces s Rudolfem Slánským. Byla to historie, ale já nešel studovat historii, protože mě zajímala současnost.

Hynku, když mluvíš o svých studiích, tak asi také přemýšlíš o svých učitelích a lidech, kteří na Tebe zapůsobili. Do jaké míry je podle Tebe vyučující, jako osoba, ve studiu důležitá? Ptám se na to také proto, že mám stále silnější pocit, že studenti své vyučující nevnímají jako osobnosti, ale jen jako nástroje k zápočtům. Navíc sílí tlak na různé elektronické systémy výuky, v nich osobnost vyučujícího může ustupovat do pozadí a do popředí se tlačí technologie a aplikace.

Myslím si, že všechno důležité přeci dělají především lidé. Tak je to i se sociologií, s výzkumem i s výukou. Vklad tvořivých lidí je vždycky přínosem.

A co jsi dělal po studiu? Ty jsi už říkal, že jsi na poloviční úvazek pracoval.

V roce 1974 jsem napsal svůj první článek o znaku a o měření do Sociologického časopisu. Vyšel v době, kdy jsem obhajoval diplomku. A pak jsem nastoupil do Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV do odboru sociologie a tam jsem pracoval až do roku devadesát.

Jak se dala dělat sociologie v dobách normalizace, když byla stranickými orgány, které všechno kontrolovaly, chápána jako buržoazní pavěda?

Hájit sociologii nebylo lehké. Vzpomínám si na článek Jana Řeháka Definice měření v sociologii z roku 1971 z šestého čísla Sociologického časopisu. Byla to odpověď Karlu Berkovi, který tvrdil, že sociologie nemůže měřit, protože nemá žádné veličiny jako fyzika a další přírodní vědy. Jan Řehák definoval širší pojetí měření vhodné pro sociologii. Ten článek a diskuse na stránkách Sociologického časopisu v následujících letech ukázaly, že se sociologie umí ubránit. Dodnes se považují za žáka Jana Řeháka. I ten můj první článek byl vlastně pokračováním té diskuse o měření. Jan Řehák koupil pro Sociologický ústav program SPSS. Naučit se ten program nebylo úplně jednoduché, takže jsem pro ostatní napsal taková malá skripta v češtině, velmi praktická. Když se podíváš do Sociologického časopisu, tak uvidíš, že jsem publikoval hlavně studie o měření a obecné metodologii. Jezdil jsem do Jeny za profesorem Helmutem Metzlerem naučit se teorii měření, organizoval jsem semináře, překládali jsme články z němčiny, angličtiny i

z ruštiny. Takže to byla moje práce: počítat, dělat tabulky a věnovat se měření a obecné metodologii. V roce 1989 jsem připravil a v dubnu 1990 jsem již v době svobody uspořádal sympóziu o měření na zámku v Bechyni. Sešli se tam odborníci z celého světa, z Británie, z Kanady, z Ruska ze Sibiře, z Německa i od nás. Tam jsem třeba poznal skvělého metodologa, pozdějšího profesora, Petra Blahuše.

Čili rozvíjení metodologie jako strategie, jak se nezaplést s režimem. Je to tak?

O tom, že se i tehdy daly dělat velmi smysluplné analýzy, svědčí následující příběh. Vlastně se v té době podařily téměř neuvěřitelné věci. Přišli za mnou Jiří Večerník a Petr Matějů, že by pro sociologický kongres v Uppsale udělali analýzu zonace Prahy. Inspirace byla jasná – teorie zonace Ernesta Burgessa z Chicagské školy. A Jiří Večerník přišel s tím, že bychom použili data z censů z let 1930 a 1970 a pokusili se najít v Praze zóny, které by odpovídaly zónám velkých amerických měst. Udělal jsem kombinaci klastrové a faktorové analýzy, použili jsme ji na asi devadesát katastrů Prahy a udělali typologii jednotlivých částí Prahy. Byly to krásné grafy a mapy. V sedmdesátém osmém s touto prezentací a knížečkou, kterou jsme společně napsali, odjel Petr Matějů na Kongres mezinárodní sociologické asociace do švédské Uppsalý. Na kongresu Petr Matějů úspěšně vystoupil a na podkladě původního textu jsme pak zveřejnili článek v časopisu. A ta studie z roku 1979, která vyšla v *International Journal of Urban and Regional Research*, patří dodnes k mým nejcitovanějším textům.

To tedy znamená, že na Sociologickém ústavu se dala dělat dobrá sociologie. Na rozdíl od fakult. Tam byla situace jiná.

Na fakultu nás nikdo nikdy nepustil, ani nepozval. Tam mohli vyučovat jen někteří. Alespoň v Praze. Tam nikoho ze Sociologického ústavu nepustili. Přednášet jsme mohli jedině na různých seminářích, většinou mimo Prahu, které se konaly v rámci Československé sociologické společnosti. Jednotlivé sekce sociologické společnosti organizovaly různé semináře. Já jsem byl od sedmdesátého druhého členem sociologické společnosti

a v metodologické sekci jsem jako tajemník sekce pomáhal Janu Řehákovi pořádat semináře. Několikrát, snad asi šestkrát nebo sedmkrát, jsme vždy připravili skripta školících textů a pak vyjeli s nevelkou skupinou zájemců na týdenní seminář mimo Prahu. Byly to *Kapitoly ze sociologických metod a technik*. Ty texty jsou jistě ještě v knihovnách. A mimo to jsme v osmdesátých letech asi třikrát pozvali v Praze na odpolední přednášku Milana Petruska, a ten nás seznamoval s kvalitativní metodologií. V té době byla u nás kvantitativní sociologie dobře rozvinuta, ale kvalitativní nikdo nedělal. A Milan byl první, kdo o ní v Čechách přednášel, a bylo to právě v rámci metodologické sekce sociologické společnosti.

A jak se vám podařilo ještě před rokem 1989 změnit vedení sociologické společnosti a zbavit se stranické kontroly?

Bylo to tehdy dramatické. Víc o tom píše v malé knížce, kterou jsem nazval *Má sociologická dobrodružství*, a vychází v prosinci ve Slonu. Začíná kapitolkou Prolog k naší svobodné sociologii. Tam jsem to vše podrobně popsal.

Tím jsme se dostali k roku 1989, který představoval zásadní zlom, a to nejen ve společnosti, ale také v české sociologii. Začalo období rozvoje české sociologie. Byly během těch třiceti uplynulých let nějaké zlomové okamžiky?

Nedávno jsem našel třicet let starý dotazník z našeho prvního svobodného sociologického výzkumu. V týdnu po 20. listopadu 1989 jsme s Přemyslem Čechem a Honzou Hartlem ten průzkum připravovali. A začali jsme dotazovat o víkendu od 24. do 26. listopadu 1989 a pak ještě dvakrát v prosinci 1989. Zajímalo nás, jaká je společensko-politická situace mimo Prahu, na venkově a v malých městech. Listopad 1989 byl pro sociologii největším zlomem, se kterým se samozřejmě nedá nic z následujícího období srovnávat. Lidé, kteří něco uměli, začali vyjíždět do světa a také publikovat nejen v českých, ale i zahraničních odborných časopisech. Začal se uplatňovat, jak říkal Petr Matějů, meritokratický přístup. Ale nebylo to samozřejmě. Velký posun přinesly mezinárodní srovnávací výzkumy, *European Value Study* a *International Social Science Program*. Na těch řada lidí vyrostla, a

pak se z nich stali vedoucí oddělení, docenti, profesori. Také se dále vyprofilovaly jasné osobnosti. V Brně postavil sociologii rodiny Ivo Možný a založil fakultu. Podobně Milan Petrušek byl rehabilitován a podílel se v Praze na založení, či spíše obnovení, Fakulty sociálních věd. Ale vedle nich je třeba zmínit Martina Potůčka. Ten vybudoval nový obor – veřejnou politiku. A samozřejmě Jiřího Musila, který mimo jiné dělal ředitele obnoveného Sociologického ústavu a zástupce mu dělali Michal Illner a Petr Matějů.

Ty ses od počátku výrazně profiloval jako metodolog. To je zřejmé i z Tvých předcházejících slov. Myslím, že metodologie je základní kámen všech věd, včetně sociologie. Ale na druhou stranu není příliš vidět. Jako by byla přehlížena a podceňována.

Metodologie je často vnímána jen jako nástroj. A ti, kteří rozvíjejí metodologii, nejsou vnímáni jako důležití. Jako příklad může sloužit slavná Chicagská škola. Každý zná Roberta Parka a Ernesta Burgesse, ale kdo zná Vivian Marii Palmerovou? Přitom ona všechny doktorandy učila, jak se dělá případová studie. Nebo kniha *Invasion from Mars*, kde je autor Hadley Cantril. On si myslel, že bude naprosto v pořádku, když tam napíše „with contribution of Herta Herzog and Hazel Gaudet“. A přitom ten empirický výzkum, bez kterého on by nenapsal ani čárku, dělaly ty dvě výzkumnice. Hlavní autorkou vlastně byla Herta Herzogová. Více se zájemce dočte v mé nové knížce, kterou právě teď vydává Karolinum: *Úspěšné ženy ve stínu slavných mužů*.

Sociologie je vlastně vnímána jako výsledek práce velkých teoretiků. Empirické výzkumy řada sociologů podceňuje. Empiričtí sociologové často píšou články, a ne velké knihy. Tento rozdíl je zřejmý také v české sociologii. Příkladem za ostatní by mohl být např. Petr Matějů. Ten vydával články v zahraničních časopisech. A ty byly hodně citované. Na druhou stranu Milan Petrušek vydával knížky o slavných sociolozích a psal k nim doslovy, napsal spoustu textů v češtině. A to byl úplně jiný druh sociologie. A tyto dva světy, dvě sociologie, se míjely.

Vzpomínám si na slova, která napsal Milan Petrušek v knize *Teorie a metoda v moderní sociologii*, kde vybízí k toleranci ve vědě. Sdílím jeho

stanovisko. Používat různé přístupy dává možnost nahlédu, hlubšího poznání. Podle mne je dobré uvědomit si, že cesty sociologie jsou různé a vzájemně se doplňují.

Moc děkuji a přeji Ti hodně sil do další tvůrčí práce a také všechno nejlepší k Tvým kulatým narozeninám, které oslaviš na konci roku 2019.

Dušan Lužný

SOCIOLOGIE V GENERAČNÍ PERSPEKTIVĚ: František Znebežánek – Arnošt Veselý – Kateřina Cidlinská a Jitka Wirthová

Redakce *Sociologického bulletinu* se zeptala několika zástupců různých generací na to, jak vnímají českou sociologii:

a) Co je podle Vás specifické pro Vaši sociologickou generaci, resp. co formovalo Vaši generaci v rámci české sociologie?,

b) V čem se podle Vás liší ostatní generace (v rámci sociologie) od té Vaší?

Osloveni byli a své odpovědi vypracovali František Znebežánek, Arnošt Veselý, Kateřina Cidlinská a Jitka Wirthová. František Znebežánek působí na Katedře sociologie, andragogiky a kulturní antropologie na Filozofické fakultě Palackého univerzity v Olomouci a Arnošt Veselý pracuje na Katedře veřejné a sociální politiky a v Centru pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy. Kateřina Cidlinská je doktorandkou oboru sociologie FSV UK a předsedkyní České asociace doktorandek a doktorandů, z. s. Výzkumně se zabývá studiem vědeckého prostředí, ustavováním akademických drah a profesními identitami ve vědě. Také Jitka Wirthová je doktorandkou sociologie FSV UK. Ve svém výzkumu se zaměřuje na formování vzdělávacích normativů, jejich reflexi ve společnosti a na jejich současné posuny a transformace. Zabývá se sociologií vzdělávání, vědění a idejí.

Pohled Františka Znebejánka**a)**

Každý, kdo začal studovat sociologii v r. 1969, byl ovlivněn atmosférou doznívajícího pražského jara – skomírajícími, ale ještě stále živými nadějemi na nové možnosti, ale také nejistotou zítřka. Začal studovat poněkud tajemný obor, o němž toho nikdo moc nevěděl, avšak byl nejasně spojován s obrodným společenským procesem. To vše vrhalo na jeho studenty světlo jakési výlučnosti a motivovalo je k horečné aktivitě. Studium zpočátku nepříliš ideologický zatížené však brzy radikálně změnilo ve svůj charakter, a to mnohé jeho studenty znechutilo a demotivovalo.

Na počátku 70. let se však v podnikové praxi stále, snad poněkud překvapivě, udržovala myšlenka podnikových sociologů, kterou řada čerstvých absolventů sociologie využila. To, co v podnicích nebo výzkumných ústavech dělali, nebyla sociologie, jak ji chápeme dnes. Při stále narůstajícím nezájmu decizní sféry o sociologické analýzy však vznikala prostor, ve kterém bylo dost času přečíst to málo sociologické literatury, která se jim různými cestami dostala do rukou. V tomto prostoru se také v kroužcích přátel odehrávaly nekonečné debaty o nejrůznějších aspektech společenského života.

Zápal tehdejších mladých sociologů ale nemohl překonat absenci systematických základů sociologického vědění. Na to přišel každý, kdo po roce 1989 využil možnosti, které poskytovala různá stipendia. Teprve jejich prostřednictvím bylo možno se v plném rozsahu seznámit se sociologickou literaturou a navázat odborné kontakty.

Sociologickou teorii se mnozí příslušníci této generace sociologů v jistém smyslu doučovali i v dalších letech. Ke konci 90. let minulého století se jí často věnovali více než odehrávajícímu se společenskému dění. Zároveň ale využívali hladu Západu po informacích z Východu, což často umožňovalo bez velkých nesnází publikovat v časopisech, do kterých dnes už není tak jednoduché proniknout.

Ve formování sociologů a socioložek mé generace sehrál významnou úlohu Sociologický časopis a Sociologické nakladatelství (SLON). Bylo

neobyčejně prestižní něco v nich uveřejnit. Další výhoda spočívala ve skutečnosti, že nově vytvářené instituce (redakční rady, katedry, grantové agentury) neměly na počátku 90. let personálně příliš na výběr, a tak se mnozí sociologové této generace stali členy orgánů, které měly nepopíratelnou možnost zasahovat do formování české sociologie.

b)

Polistopadové generace měly na počátku svého vývoje více výhod než ty předlistopadové. Disponovaly již jakž takž systematickými základy sociologie, byly lépe jazykově a metodologicky vybavené a mohly v rámci různých programů více cestovat na zahraniční univerzity. Jejich nevýhodou, jak se mi zdá, je doktorské studium sešňerované mnoha povinnostmi, které neposkytuje takovou možnost koncentrace na problém disertace, jakou měli sociologové mé generace na počátku 90. let.

Polistopadové generace mají také již těžší přístup do akademických kruhů západních univerzit a je pro ně obtížnější prosazovat se v zahraničních časopisech. Česká republika se k naší radosti sice stala „normální“ zemí, avšak v důsledku toho zájem o její společenský vývoj poněkud upadl. Příslušníci polistopadových generací jsou často uzavřeni v určité problémové nice, do které je tlačí postupující specializace a konkurence. Ubývá tak osobností, o kterých jsme kdysi mluvili jako o těch, „kteří to znají celé“, tj. od sociologické teorie po statistiku. Věda je primárním cílem jen pro menší část těchto generací, což při současných nabídkách firem, počtech studentů a byrokratizaci studia nemůže být ničím překvapujícím. Sociologové mé generace budovali počátky své kariéry v době, kdy sociologie požívala vysoké prestiže, což se o době dnešní, zdá se mi, zdaleka říci nedá.

Společnost je velmi diferencovaná a historicky proměnlivá. Můj pohled na specifika různých sociologických generací je proto třeba nahlížet tímto prismaem. Je pohledem sociologa, jehož kariéra se vyvíjela na specifických místech a za specifických okolností. Tento pohled tedy může zachycovat jen díl zkušeností, které jsou zkušenostmi sociologů jeho generace.

Pohled Arnošta Veselého**a)**

Jsem ročník 1975, tedy z generace tzv. Husákových dětí. Generace velmi početná, která prožila dětství v šedivých 80. letech a dospívání v žilvelných letech devadesátých. Generace, která byla v roce 1989 již dostatečně stará na to, aby osobně zažila – a pamatovala si – totalitní režim v každodenním životě. Například to, že doma se říkalo něco jiného, než nás učili ve škole anebo to, že k přijetí na školu nestačil dobrý prospěch, ale že byl potřeba také dobrý kádrový profil. To je pro sociologa zkušenost, kterou nelze vyvážit žádnými výzkumnými granty.

Zároveň jsme ovšem generací, kterou totalitní režim nikterak vážně nepoznamenal, neboť dospívání jsme prožili již v letech, kterým se dnes říká „divoká“ a mladou dospělost již v době tzv. transformace. Na vlastní kůži jsme si tak prožili vlastně tři různé „režimy“ společnosti: totalitní, transformační i již usazenou demokracii. Samotný ostrý protiklad mezi rokem před a po roce 1989 – včetně silných osobních zážitků z revolučního roku 1989 – určitě vedl řadu z nás k zájmu o sociologii a společnost vůbec. Ačkoli početně jsme nebyly ve škole silné ročníky (bylo to ještě před masifikací vysokého školství a v ročníku nás bylo kolem třiceti), tak řada z nás u sociologie zůstala (mezi mé spolužáky patřil například Martin Kreidl nebo Jiří Šafr).

Když si vzpomenu na svá studijní léta, tak mám pocit, že většina z nás prostě chtěla pochopit, co se okolo nás děje a změny, které procházely kolem nás. Debaty byly často lité. Scházeli jsme se často po škole. Zakládaly se různé časopisy, organizovaly se různé neformální semináře nad rámec běžné výuky. A světe div se: bylo tam často narváno! Byla to doba plná entuziasmu. Mnozí naši přednášející, jako například prof. Miloslav Petrušek nebo prof. Jiří Musil, kteří před tím nemohli přednášet, tak činili s velkou vervou a nadšením, která se přenášela i na nás.

b)

Každá generace je jistě formována dobou a prožitými formativními zkušenostmi. Nicméně netroufám si tvrdit, že naše generace je v něčem nějak

zřetelně jiná. Generační vlivy jsou vždy přebity osobnostním vyladěním a individuálním viděním světa. Svě spolužáky a kamarády ze studia vidím vždy rád, ale nemám pocit, že by nás něco vyloženě sociologického spojovalo (například příklon k určité teorii nebo metodologii). Již za doby našeho studia a mladického výzkumu existovali kvalitativci a kvantitativci. Stejně tak každý z nás si našel své oblíbené téma jako sociální stratifikace nebo sociologie vzdělání.

Jeden rozdíl však přece jen vidím a to ten, že naše generace má, myslím, přece jen o něco blíže ke generacím starším než těm mladším. Nejsme digitální domorodci. Naše studium i naše první výzkumy proběhly v době před masivním rozšířením internetu. Začínali jsme s papírovými dotazníky a také s velkou informační nedostatečností. Když se dnes začíná nějaké výzkumné téma, první cesta vždy vede k důkladnému „literature review“. Naše výzkumné začátky byly jiné. Opírali jsme se o nepočetnou literaturu, vždy to bylo zpravidla jen pár zdrojů, o kterých jsme pak vášnivě diskutovali. Dnešní výzkum je mnohem rychlejší a pragmatičtější, ale z hlediska využití dat a metodologie „technicky“ profesionálnější. Diktum „publish or perish“ však dorazilo i k nám a mladí výzkumníci vlastně nemají možnost dělat vědu trochu s odstupem a nadhledem. I od nich se očekávají rychlé výsledky, což za nás nebylo. Ten tlak na rychlé výstupy byl mnohem menší, takže to znamenalo i větší klid na bádání. Takže netvrdím, že naše generace je jiná. Spíše je mi trochu líto, že to, co jsme měli možnost zažít my, nejmladší generace nemá. Tedy, pokud si sama nevyrobí nějakou svou vlastní revoluci ...

Pohled Kateřiny Cidlinské a Jitky Wirthové

a)

Ze začátku jsme váhaly, jak na tuto otázku odpovědět. Neměly jsme pocit, že by zde existoval nějaký výraznější jednotící prvek mezi začínajícími socioložkami a sociology než to, že jsou začínající. A pak jsme si uvědomily, že to vlastně je jedno z těch specifíků. Silně vnímáme vliv současného nastavení vědeckého prostředí na to, jak naše generace „dělá vědu“. Budeme tedy hovořit především o dopadech reforem vědeckého prostředí, protože tyto strukturální podmínky mají podle nás pro formování naší generace podobný či

možná větší význam než pouze ideový background, v němž jsme byli vědecky vychováváni. Navíc jsme první generace, která již jiný systém nezažila. Naplno byly reformy v ČR spuštěny v roce 2009, kdy byl napojen systém financování na systém hodnocení, čímž byl formalizován tlak na publikační výkon, a také došlo k převrácení poměru institucionálního a účelového financování v rozpočtech vědeckých institucí. Naše generace tedy již vyrůstala v prostředí, pro něž je typická vsudypřítomná soutěž a nutnost neustále žádat o více či méně krátkodobé financování. Jsme si vědomy toho, že AV ČR měla vždy vlastní hodnocení a tzv. kafemlejnek, který se týkal vysokých škol, již neexistuje, a obecně se nacházíme v době něčeho jako „druhé vlny“ reforem vědeckého prostředí. Nicméně tato vlna rozhodně neznamená zvolnění tlaku na publikační činnost, zejména na začátku vědecké dráhy. Naše generace vyrůstá v době, kdy je za „vědecký úspěch“ označována především úspěšnost v grantových soutěžích a co nejdější seznam opublikovaných článků, ale již méně je tematizován obsah a intelektuální výkon vzhledem k tomu, že jsou obtížněji měřitelné. Tyto proměny vědeckého prostředí se samozřejmě dotýkají všech oborů, takže mnohé z toho, co níže popisujeme, neplatí jen pro sociologii. Nicméně jednotlivé obory se liší co do typů zkoumaných otázek a publikační kultury, takže i v sociologii lze najít určitá specifika.

Prvním rysem, který nám vytane na mysl, když se řekne „nastupující sociologická generace“, je roztržitost. Rozdělení do poměrně úzkých tematických skupin, které bývají ještě užší než často kritizované „studies“, a spíše malý přehled o tom, co se děje v jiných skupinách. K této roztržitosti zajisté přispívá tlak na publikování a na shánění peněz na výzkum. Většinu času lidé tráví psaním vlastních textů nebo přípravou grantových žádostí. Je tedy obecně málo času na čtení, natož na čtení literatury, která se přímo netýká vlastního výzkumného tématu. Lidé tak často mají větší přehled o tom, co se děje na poli výzkumu určitého tématu mezinárodně, než o tom, co se děje mimo tuto tematickou komunitu, a to i na národní úrovni. Řekly bychom proto, že pro naši generaci je náročné vystoupit z určité tematické izolace a vnímat obor jako celek. Což je další důvod, proč vnímáme zodpovězení obou položených otázek jako obtížné.

Roztříštěnost je posilována také potřebou vybírat si výzkumná témata strategicky, tedy podle toho, zda je na ně možné získat financování. Vědkyně a vědci, zejména ti začínající, tak často přeskakují mezi jednotlivými tématy a vždy se musí rychle a maximálně zorientovat v daném stavu znalosti, což opět posiluje jejich tematické zaizolování, akorát ve více než jednom tématu. V tomto směru hraje významnou roli také společenská poptávka a velký důraz na aplikovaný výzkum. Tím rozhodně nechceme říci, že vnímáme aplikovaný výzkum jako špatný a že není v pořádku plnit společenskou poptávku po zpracování určitých výzkumných témat. Ale domníváme se, že by měl být větší prostor i pro rozpracovávání teoretického ukotvení empirických, včetně aplikovaných, výzkumů a poskytovat tak více příležitostí pro intelektuální „potkávání se“ vědců a vědkyň, kteří zpracovávají jednotlivá užší témata. Současný stav totiž nejen že vede k roztříštěnosti, ale také může nastupujícím vědeckým generacím předat zprávu, že intelektuální zájmy jsou až ty druhořadé za těmi provozními.

Zmíněný přehled naší generace o tom, co se děje v jednotlivých tematických skupinách mezinárodně, vnímáme jako její další specifický rys. Respektive spíše určitou samozřejmost tohoto mezinárodního přehledu díky poměrně snadné dostupnosti zahraniční literatury. Služby jako Researchgate nebo Academia.edu nám zprostředkovávají rychlý přístup k novinkám, takže nejsme odkázáni jen na knihovny a konference. Tato skutečnost sice na jednu stranu nahrává preciznějšímu uchopení jednotlivých témat díky možnosti více reflektovat vlastní výzkumný kontext, na druhou stranu však vede k pocitu zahlcenosti a stresu, že nám něco zásadního unikne. Kvůli globálnímu tlaku na publikování je objem zdrojů, které má člověk k dispozici, enormní. Pro naši generaci se tak stává jedním z nejdůležitějších úkolů v začátcích vlastní vědecké dráhy naučit se v tomto nepřehledném množství orientovat. Na druhou stranu toto zorientování s sebou nese právě i postupné zaizolování se v určitém tematickém okruhu.

Možnost mít širší přehled však neomezuje jen silný tlak na publikování, ale i stav doktorského vzdělávání v ČR, obzvláště v oblasti sociálních a humanitních věd. Ačkoli jsou doktorandi ze zákona studenti, nemají na studium čas. Aby se užívali, pracují často mimo akademickou sféru, případně

v akademické sféře, ale jejich pracovní agenda nesouvisí s jejich dizertačním výzkumem. Tak se z doktorátu snadno stává jen bolestivý běh za napsáním vlastní dizertace doprovázený snahou intelektuálně se nerozptylovat, což však znamená i neobohacovat, a opět se zaměřit jen na odbornou literaturu, která úzce souvisí s vlastním dizertačním projektem. Tato situace přispívá k postupnému ztrácení elánu a motivace hned na začátku vědecké dráhy, neboť lidé snadno přicházejí o inspiraci přinášenou impulsy „zvenčí“ a namísto toho se snadno rychle vyčerpají intenzivním soustředěním na jedno (často poměrně úzké) téma.

Orientace na mezinárodním poli vede také k intenzivnějšímu srovnávání se se zahraniční vědeckou produkcí a zvyšuje nároky na sebe sama. Pro naši generaci je samozřejmý apel být schopný obstát v mezinárodním měřítku, publikovat v mezinárodních časopisech, obstát u zahraničních nakladatelství, získat stáž na zahraniční instituci. Toto na jednu stranu vnímáme jako bezesporu pozitivní. Na druhou stranu to však také zvyšuje stres a přispívá k nebezpečí přepracování a vyhoření již na začátku vědecké dráhy.

Jako další specifikum, i když asi ne výlučně „naši generace“ jako spíš dnešní sociologie, vnímáme určité rozpíjení oborových kontur právě díky silné orientaci na jednotlivá témata, která jsou zpracovávána nejen z různých perspektiv národních, ale také oborových. Toto rozpíjení je posilováno aktuálním vyzdvihováním interdisciplinarity a snahou podporovat ji, zejména v rámci grantových soutěží. Mladší sociologická generace je proto možná méně sociologicky „rigorózní“ ve svém přístupu ke zpracovávání určitých výzkumných témat. Tuto situaci nehodnotíme jako negativní, naopak, spolupráci s více či méně vzdálenými obory vnímáme jako obohacující, nicméně tato situace podle nás také dále přispívá k obtížnosti říkat něco o sociologii jako celku.

Kdybychom to měly shrnout, máme pocit, že naše generace je vystavena mnoha často protichůdným tlakům. Máme být lokálně aplikovatelní a zároveň mezinárodně relevantní, máme být finančně šetrní, ale přitom se úspěch počítá v objemu vysoutěžených peněz, máme provádět „world class“ výzkum, ale nevíme, zda budeme mít příští rok na výzkum peníze, máme mít přehled, ale jeho vytváření odvádí od úzkého zaměření, které je vyžadováno

publikační a grantovou kulturou, máme být svobodnými a morálně bezúhonnými badateli, kteří jsou ale kontrolováni na každém kroku a tím vlastně jaksi „přirozeně“ podezřelí. Za výhody, které předchozím generacím nebyly dostupné, jako je především přístup k mezinárodní vědecké produkci a podílení se na ní, tak platíme celkem vysokou cenu.

b)

Na tuto otázku se nám odpovídalo hůře než na tu předešlou, kdy jsme vycházely do značné míry z vlastní zkušenosti a sdílené zkušenosti našich vrstevníků. Nakonec jsme se rozhodly přistoupit k této otázce podobně jako k předešlé, protože sociologické generační výměny již odborně popsány byly (za poslední zmiňme např. Skovajsu a Balona 2017). Vyjdeme tedy ze zkušenosti naší generace začínajících vědkyň a vědců s generací našich vyučujících, zejména těch starších, kteří si své kariéry vybudovali po revoluci, ale i těch ze „střední“ generace, která získala doktorský titul před cca patnácti lety.

Starší porevoluční generace měla za sebou dlouhé období, kdy si lidé, kteří chtěli studovat vysokou školu, často raději volili přírodovědné obory, aby omezili propagandistický obsah náplně studia. Sociální vědy a sociologie byly autoritářským režimem logicky spíše potírány, případně zneužívány. Komunistickému režimu se podařilo vytvořit obraz sociálních věd jednak jako buržoazních přežitků, kterým se věnují lidé, kteří nemusí pracovat, jako něčeho, co nijak nepřispívá ke společenskému užítku, a zároveň jako něčeho, co je snadno ideologicky manipulovatelné, na rozdíl od věd přírodních a technických.

Toto dědictví s pádem komunistického režimu nezmyslelo. Hlavní slovo v porevoluční politické kultuře měli (a stále mají) inženýři (hl. ekonomie a techniky). Období transformace se neslo v duchu odmítání všeho ideologického, aniž by zde existovala reflexe, že neoliberalismus je také ideologie. A tak se i sociální vědy snažily dokázat, že nejsou ideologické, že jsou také rigorózní vědou, která má svou pevnou metodologii a může tedy přinášet nezpochybnitelná, a tedy společensky přínosná, zjištění. Byla zde snaha navázat na „neideologickou“ sociologii z přednormalizačního období, pro kterou byl typický empiricismus, jak je patrné např. ze vzpomínek nestora

české sociologie Pavla Machonina: „tak započala největší radost mého intelektuálního života, tj. odhodlané a cílevědomé úsilí napomáhat co možná pravdivému (...) poznání pravidelností i směrů pohybů reálných společenských systémů“ (Machonin 2005:13). Takto byla chápána sociologie nejen v 60. letech, ale i sociologie, na kterou se navazovalo po normalizačním útlu. Odideologizovaná pravda a společenské zákonitosti, to byly ideje, do kterých byli socializováni naši starší učitelé. Pro první porevoluční sociologickou generaci je tak charakteristický zejména pozitivistický přístup, vzdvihování kvantitativního výzkumu nad kvalitativní a také silná nedůvěra či u některých přímo despekt vůči interpretativním přístupům, konstruktivismu a angažovanému výzkumu. Světová sociologická produkce 70. a 80. let měla a stále má pro tuto generaci podezřelou a obtížně akceptovatelnou ideologickou pachut'.

Dnešní doba agresivního populismu, která se opět nese v duchu zpochybňování smysluplnosti a neideologičnosti sociálně-vědního výzkumu, bohužel tomuto postoji dále nahrává. Přitom by to však podle nás měli být právě sociologové, kteří na tuto hru nepřistoupí, a naopak budou vysvětlovat chimérnost jednoduchého dělení na ideologické a neideologické. Tomu však nejspíš brání i skutečnost, že zmíněná porevoluční sociologická generace je pravcová, což je v mezinárodním měřítku pro sociologii vlastně výjimečné. Na jednu stranu je to logické vzhledem k tomu, že se jedná o generaci, která na vlastní kůži zažila komunistický režim, na druhou stranu je zajímavé, že samotní sociologové vnímají sociologii (nebo to tak aspoň z jejich projevů působí) jako neutrální a objektivní (v pozitivistickém slova smyslu), pokud se tedy dělá „správně“. V tomto směru se dnešní začínající sociologická generace od té porevoluční liší. Naše generace má silnější těžiště v kritických studiích, a posouvá se zase více doleva, případně je politicky heterogennější.

Z našeho pohledu tak vnímáme starší porevoluční sociologickou generaci jako spíše konzervativní. Kromě porevolučního „deideologizačního“ diskurzu nejspíš v tomto směru sehrává roli i skutečnost, že tato generace a ani její učitelé a učitelky se osobně neúčastnili diskusí, které hýbaly světovou sociologickou scénou v 70. a 80. letech a přinesly významné paradigmatické posuny. Také témata, která těmto diskusím dominovala, jako např.

genderové, rasové a etnické nerovnosti, jsou této generaci spíše cizí, neboť to nebyla témata, která by hýbala českou společností v období transformace. Pro naši generaci naopak patří nerovnosti všeho druhu mezi hlavní výzkumná témata.

Jako příslušnice začínající sociologické generace vnímáme ale ještě jeden rozdíl, a to mezi starší a střední generací sociologů, co do povahy jejich vědecké produkce, který souvisí i se zmíněnými reformami vědeckého prostředí. Ilustračním příkladem budiž dvě knihy, které se shodně věnovaly všeobecně české společnosti, obě byly psány pro širší, nejen sociologické, publikum, a jejich vydání dělí pouhých pět let. Jedná se o Machoninovu již citovanou knihu *Česká společnost a sociologické poznání* a knihu *Jaká je naše společnost?*, v níž editorský tým (Maříková et al. 2010) uspořádal texty 35 autorů a autorek. V prvním případě se jeden jediný autor vyjadřuje k celé společnosti na základě korpusu svých vlastních nebo spoluorganizovaných výzkumů, a přitom diskutuje i současné trendy jak v teorii, tak i metodologii. Velká část knihy představuje autorovo uvažování nad širším společenským a vědeckým kontextem. V druhém případě se jednotliví výzkumníci a výzkumnice vyjadřují k úžeji vyhraněným tématům na základě svých analýz. Z první knihy je znát, že autor má na knihu čas. Píše více „pro radost“, rozvíjí vlastní úvahy. Je to kniha, která se dá snadno využít pro diskusní seminář. Druhá kniha je naopak precizním představením výstupů výzkumů o české společnosti. Chceme-li se dozvědět něco konkrétního k určitému tématu, rychle nám poskytne odpověď. Vybízí ale spíše k politické než vědecké diskusi. Poskytuje informace potřebné pro nastavování politik. Nenabádá k teoretické reflexi. Zde chceme zdůraznit, že toto rozhodně není míněno jako kritika druhé zmíněné knihy. Obě vnímáme jako vysoce relevantní. Nicméně se obáváme, že pro psaní prvního typu publikací bude v současném systému krátkodobých a ze své podstaty poměrně úzce vymezených grantů jako základních zdrojů financování jednotlivých vědců a vědkyň, stále méně místa. A v tomto ohledu je na tom naše generace podobně jako ta střední. Střední generace sice začínala v předreformním systému, ale nyní, ve svém nejproduktivnějším věku, píše v již reformovaném prostředí. Mezi střední a naší generací je tak sice velký rozdíl v institucionálních podmínkách ustavování

vědecké dráhy, ale co do povahy vědecké produkce si jsou tyto generace z našeho pohledu podobnější, než střední a starší.

Starší porevoluční sociologická generace na rozdíl od té střední a naší ještě zažila akademické prostředí, v němž byla sice omezenější dostupnost zdrojů, což mohlo znamenat u některých nižší laťku co do kvality vědecké práce, na druhou stranu to vytvářelo prostor pro budování si širší oborové znalosti, teoretické zdatnosti a obecně širší vzdělanosti. Bylo prostě více času na čtení. Zároveň to byla doba, kdy bylo třeba pro studující připravit přehledové publikace a obecně bylo více času na výuku a její přípravu, neboť nebyl tak silný tlak na publikování. Pro tuto generaci je proto do jisté míry typický širší oborový přehled, který jí (aspoň my dvě) upřímně závidíme. Zároveň menší tematická roztržitost a izolovanost činila snadnějším navazování diskusí a spolupráce. To neznamena, že bychom si přály nový univerzální „světový názor“. Jen konstatujeme dopady aktuální situace, v níž lze těžko hledat a vytvářet nějakou sdílenou vizi oboru. Taková debata vlastně nemá v současnosti ani místo ani účastníky, natož publikum. A současné doktorandky a doktorandi se nezdají, že by disponovali silou a podmínkami, které by byly k takové debatě potřebné.

Doufáme, že toto naše vyjádření nebude vnímáno jako zažehávání mezigeneračního konfliktu. To rozhodně nebyl záměr. Chtěly bychom naopak vyzvat kolegyně a kolegy k debatě o stavu našeho oboru, debatě, kterou aktuálně postrádáme. Na konferencích si běžně představujeme dílčí výsledky našich výzkumných (grantových) projektů, ale na diskuse o trendech v oboru, většinou nezbyvá čas a také pro ně nebývá vytvořen ani mentální a materiální prostor. Tímto děkujeme prof. Lužnému za nápad na tuto anketu a odstartování této potřebné debaty.

Literatura:

Machonin, Pavel. 2005. *Česká společnost a sociologické poznání*. Praha: ISV.

Maříková, Hana, Tomáš Kostecký, Tomáš Lebeda, and Markéta Škodová. 2010. *Jaká je naše společnost? Otázky, které si často klademe...* Praha: Slon.

Skovajsa, Marek and Jan Balon. 2017. *Sociology in the Czech Republic: Between East and West*. London: Palgrave Macmillan.

SOCIOLOGIE SPORTU: Rozkvět v podmínkách dvojí marginalizace

Dino Numerato (FSS UK, Praha)

Současná sociologie sportu je po více než půl století existence globální a expandující subdisciplínou. Sféra sportu představuje důležitou mikrolaboratoř pro studium společnosti. I přesto je sociálně-vědní zájem o sport spjat s řadou mýtů, nepochopení a kritikou, toho, že sport představuje banální a povrchní téma. V daném kontextu a s přihlédnutím k marginalizaci sociologie jako vědy tak Ben Carrington (2010 in Dart, 2014) připomíná, že sociologie sportu je vystavena riziku „dvojí marginalizace“. Navzdory kritice a nedůvěře je současná sociologie sportu institucionálně ukotvenou subdisciplínou, která se opírá aktivní, stabilní a stále se rozvíjející globální komunitu badatelů (Young, 2017, Malcolm, 2018).

Sociologie sportu nabízí analýzu socio-kulturních, politických a ekonomických aspektů sportu. Sociologie sportu klade silný nádech na globalizaci a jen zřídka se obejde bez vysvětlení globální povahy fenoménů, které mohou být jen těžko interpretovány v národním kontextu (Evans, Thiel 2019). Jak ukazují nedávné analýzy obsahu klíčových periodik v oblasti sociologie sportu v posledních třech desetiletích, mezi nejdůležitější témata subdisciplíny patří rasové a genderové nerovnosti. V kontextu obecné sociologie je poněkud paradoxní skutečnost, že menší pozornost je věnována sociální stratifikaci a třídním nerovnostem (Dart, 2014, Seippel, 2018). Významnou součástí sociologického bádání zaměřeného na sport je i zájem o politické a ekonomické aspekty sportovních institucí a mega-událostí (Dart, 2014; Seippel, 2018, Tian, Wise, 2019).

Současná sociologie sportu nabízí kritický pohled na sport v současném globálně politickém kontextu, který je do jisté míry post-pravdivý, populistický a pro který je příznačná role neoliberálních ideologií (Malcolm 2018). Jak upozornil Peter Donnelly (1995), jedna z prominentních postav subdisciplíny, sport není jen sociální sférou, v níž se dané procesy odráží, ale

rovněž sférou, skrze niž se dané procesy posilují a reprodukují, stejně tak jako sférou, v níž jsou dané procesy problematizovány. Je to právě problematizující, politizovaná a reflexivní povaha sportovních institucí, která vstupuje do popředí zájmu sociologie sportu (srov. Giulianotti, Numerato 2018). Součástí takového zájmu je i pozornost věnována globálním nerovnostem, na které stále častěji upozorňují nejen sociologové samotní, ale i sociální aktéři a sociální hnutí, jež sociologie analyzuje (Harvey, Horne, & Safai 2009).

S globálními nerovnostmi a jejich omezováním souvisí i sílicí sociologický zájem o využívání sportu jako nástroje rozvoje (např. Darnell et al. 2018). A když jsme u globalizace, nelze opomenout ani sociologické analýzy, jež mají disciplinárně blízko ke studiím mezinárodních vztahů a které se zaměřují na využití sportu jako nástroje soft-power, ať už na příkladu Kataru (např. Brannagan & Giulianotti, 2015) nebo Číny (např. Grix & Lee 2013).

Sociologické analýzy sportu se neobjevují jen v tradičních a etablovaných sociologicko-sportovních časopisech, mezi něž patří *International Review of the Sociology of Sport*, *Sociology of Sport Journal* a *Journal of Sport and Social Issues*. Důležité platformy pro sociálně-vědní debaty o sportu představují i časopisy jako *European Journal for Sport and Society*, *Sport in Society*, *Soccer and Society* nebo vynořující se open-access platforma *Frontiers in Sports and Active Living*. Je třeba zmínit i časopisy, které jsou interdisciplinární a v nichž se objevují studie sociologické provenience, ať už se jedná o *International Journal of Sport Policy and Politics* nebo o *International Journal of Sport Communication* či *Communication and Sport*. Je to mimo jiné i přítomnost sociologických článků v těchto časopisech, která vypovídá o stále častějším propojování sociologie sportu s politickými vědami a mediálními studii.

Sociologové sportu nejsou žádní disciplinární puristé. Překračování disciplinárních hranic ze strany sociologů sportu je pozorovatelné v případě stále častějšího propojování s historií, antropologií, rozvojovými studii či studii postižení (*disability studies*). Jistou výpovědí o interdisciplinární povaze sociologie sportu je spíše neúspěšný pokus skupiny badatelů, kteří poněkud ambiciózně usilovali o institucionalizaci nové vědní disciplíny

Physical Cultural Studies (např. Silk and Andrews, 2011). Multidisciplinární povaha sociologie sportu bude patrně nevyhnutelná i ve více či méně blízké budoucnosti sub-disciplíny (Malcolm, 2018). Vzhledem k subdisciplinárnímu zaměření na současné společnosti bude v následujících letech tematický zájem o environmentální aspekty sportu a fyzických aktivit stejně jako o roli digitálních technologií.

Pakliže byla první období spjatá s etablováním subdisciplíny významně postavená na instrumentálním a aplikovaném přístupu a byla spíše sportovní sociologií, současný akademický zájem o sport je stále častěji sociologií sportu. Sociologie sportu je založena na kritickém pohledu, který nabízí reflexivní odstup *od* spíše než oslavu a nekritické ponoření *do* světa sportu. To však neznamená, že sociologie sportu nemá určité dluhy vůči obecné sociologické teorii, na které je založena. Jakkoli může být sociologické bádání zaměřené na sport teoreticky ukotvené a metodologicky robustní, otázkou zůstává, zda není práce s teorií a metodou jen rutinní a zda sociologický zájem o sport má nějaký přínos pro rozvíjení sociologické teorie a metody. Otázkou ale také může být, zda je taková rezerva vlastní jen sociologii sportu a do jaké míry nemůžeme podobné rezervy a dluhy vůči obecné sociologické teorii hledat i u jiných sociologických sub-disciplín.

Literatura

Brannagan, P. M., & Giulianotti, R. (2015). Soft power and soft disempowerment: Qatar, global sport and football's 2022 World Cup finals. *Leisure studies*, 34(6), 703–719.

Carrington, B. (2010). *Sport, Race and Politics: The Sporting Black Diaspora*. London: Sage.

Dart, J. (2014). Sports review: A content analysis of the International Review for the Sociology of Sport, the Journal of Sport and Social Issues and the Sociology of Sport Journal across 25 years. *International Review for the Sociology of Sport*, 49(6), 645–668.

Darnell, S. C., Chawansky, M., Marchesseault, D., Holmes, M., & Hayhurst, L. (2018). The state of play: Critical sociological insights into recent 'sport for development and peace' research. *International Review for the Sociology of Sport*, 53(2), 133-151.

- Donnelly, P. (1995). Les inégalités sociales dans le sport. *Sociologie et société* 27(1): 91–104.
- Evans, A. B., & Thiel, A. (2019). Speaking beyond borders in the sociology of sport: some points for consideration. *European Journal for Sport and Society*, 16(3), 205–209.
- Giulianotti, R., & Numerato, D. (2018). Global sport and consumer culture: An introduction. *Journal of Consumer Culture*, 18(2), 229–240.
- Grix, J., & Lee, D. (2013). Soft power, sports mega-events and emerging states: The lure of the politics of attraction. *Global Society*, 27(4), 521–536.
- Harvey, J., Horne, J., & Safai, P. (2009). Alterglobalization, global social movements, and the possibility of political transformation through sport. *Sociology of Sport Journal*, 26(3), 383–403.
- Malcolm, D. (2018). Learning from history and acting politically: The threats and opportunities facing the sociology of the sport community. *International Review for the Sociology of Sport*, 51(1), 3–10.
- Seippel, Ø. (2018). Topics and trends: 30 years of sociology of sport. *European Journal for Sport and Society*, 15(3), 288–307.
- Silk, M., & Andrews, D., (2011). Toward a Physical Cultural Studies. *Sociology of Sport Journal*, 28(1): 1–3.
- Tian, E., & Wise, N. (2019). An Atlantic divide? Mapping the knowledge domain of European and North American-based sociology of sport, 2008–2018. *International Review for the Sociology of Sport*, online před tiskem, DOI: 1012690219878370.
- Young, K. (Ed.). (2017). *Sociology of sport: A global subdiscipline in review*. Bingley: Emerald.

SOCIOLOGIE, AKREDITACE A ŘÍZENÍ VĚDY

Dušan Lužný (Národní akreditační úřad pro vysoké školy, Univerzita Palackého v Olomouci)

Jistě si většina z nás, co se pohybuje v prostředí českých vysokých škol, všimla, že v důsledku přijetí novely vysokoškolského zákona v roce 2016 došlo k několika významným změnám ve fungování vysokoškolského systému jako celku i jednotlivých vysokých škol. V tomto textu bych chtěl upozornit na ty nejdůležitější a podělit se s českou sociologickou obcí o některé zkušenosti, které jsem měl možnost získat jako člen Rady Národního akreditačního úřadu. Rád bych v této souvislosti vyslovil několik názorů o české sociologii z hlediska akreditačních procesů, a to také ve vztahu k otázkám možnosti řízení kvality českých vysokých škol a řízení vědy obecně.

Legislativní a systémové změny

Již za doby působení Akreditační komise se ozývalo volání po větší transparentnosti akreditačních řízení (hlasy se ozývaly většinou ze strany nespokojených žadatelů) na jedné straně, a na straně druhé po posílení nezávislosti akreditačního orgánu (tyto hlasy reflektovaly určitou „závislost“ komise na ministerstvu, jeho úřednících a také na momentální politické konstelaci, která se také odrážela v personálním obsazení mocenských pozic na ministerstvu). Novela vysokoškolského zákona ve vztahu k těmto požadavkům přinesla dvě nejdůležitější změny. Byl vytvořen samostatný a „nezávislý“ státní úřad a celý proces udělování akreditací byl převeden do režimu správního řízení.

Vznik Národního akreditačního úřadu jako správního úřadu jistě znamenal systémové oddělení procesu akreditace od struktur Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, a to i přesto, že rozpočet NAÚ je součástí rozpočtové kapitoly MŠMT, což určitě neznamená finanční nezávislost NAÚ (to se však nijak v rozhodování rady NAÚ neprojeví). Navíc, o jmenování všech členů Rady NAÚ rozhoduje vláda ČR. Do rozhodování vlády o jmenování členů (včetně vedení) Rady NAÚ se může promítnout řada

partikulárních zájmů významných aktérů na vládní úrovni. Navíc do „hry“ vstupují partikulární zájmy jiných významných hráčů (např. jednotlivých univerzit), kteří mohou být s jednotlivými rozhodnutími Rady NAÚ nespokojeni – to se týká jak veřejných vysokých škol, tak škol soukromých, jejichž představitelé mají v různé míře různě silné „linky“ na jednotlivé členy vlády. Nicméně se už nemůže opakovat situace z minulosti, kdy Akreditační komise dospěla k jasným stanoviskům (např. se shodla na nutnosti odnětí konkrétní akreditace), ale kvůli postoji vedení ministerstva nikdy nedošlo k naplnění tohoto rozhodnutí Akreditační komise. Jsem přesvědčen, že fungování NAÚ jako úřadu (se státními úředníky) i Rady NAÚ (složené z akademiků) v principu naplňuje ideál samostatnosti a nezávislosti stejně jako je tomu v případě jednotlivých vysokých škol. Nikdy jsem se nesetkal ani s náznakem snahy státních orgánů či politiků zasahovat do procesu rozhodování NAÚ (na rozdíl od některých představitelů vysokých škol, kteří se o to v různé míře a v různých podobách snažili).

Při vši kritičnosti musím konstatovat, že nový systém je v danou chvíli nejhodnějším (byť ne ideálním, a zcela jistě vyžaduje zlepšení), protože je schopen eliminovat (do jisté míry) přímou (a pochopitelnou) snahu zainteresovaných stran (např. konkrétních vysokých škol) zasahovat do rozhodování NAÚ.

Druhou zásadní změnou bylo začlenění řady procesů (které probíhají na jednotlivých vysokých školách) do režimu správního řízení, a to včetně procesu udělování akreditací. Tato změna znamenala pro jednotlivé vysoké školy hodně administrativních komplikací (např. v souvislosti s procesem přijetí nových studujících či vyloučením ze studia). Ačkoliv tato změna učinila akreditační proces složitějším a zdouhavějším, přinesla větší transparentnost, posílila práva žadatelů a také umožnila soudní přezkoumání rozhodnutí NAÚ. To vše vedlo ke zvýšeným nárokům jak na samotný proces hodnocení jednotlivých žádostí o akreditace, tak na zdůvodnění rozhodnutí.

Podřazení akreditačního procesu pod režim správního řízení přes všechny komplikace znamená aplikaci principů právního státu, což lze jistě hodnotit pozitivně. Nicméně jsem si v průběhu mnoha posuzování žádostí a rozhodování připomněl hrozbu uvíznutí v „kleci účelové racionality“. Snaha

naplnit určitý princip či dodržet určité standardy vedou k nutnosti přijetí dalších pravidel, jejichž naplňování vyžaduje přijetí určitých předpisů, pro jejichž naplňování jsou nutní určití experti, kteří se musejí řídit dalšími předpisy a konkretizovat standardy prostřednictvím dalších pravidel atd. atd. Občas jsem při rozhodování měl pocit, že s ohledem na přijaté předpisy a pravidla nelze učinit žádné rozhodnutí. „Zdravý rozum“ se s rostoucím množstvím předpisů ztrácí.

Novela vysokoškolského zákona přinesla další výrazné změny v typech akreditací.

Institucionální akreditace a řízení kvality

Zavedení tzv. institucionálních akreditací znamenalo pravděpodobně nejradikálnější zásah do procesu akreditací. Institucionální akreditace jednoduše znamená, že stát na základě dosavadního fungování celé vysoké školy a fungování dané vysoké školy v jednotlivých oblastech vzdělávání přenáší zodpovědnost za řízení rozvoje oblastí vzdělávání (včetně podřazených studijních programů) do pravomoci dané vysoké školy. Vysoká škola si tak (po udělení patřičné institucionální akreditace) může (resp. musí) sama rozhodovat v daném časovém období o rozvoji své vzdělávací činnosti, tedy o vzniku nových studijních programů, o rozvoji existujících studijních programů, a samozřejmě o zániku studijních programů. Jde tedy o výrazný prvek decentralizace rozhodování v rámci systému vysokoškolského vzdělávání a posílení autonomie vysokých škol.

Z institucionální akreditace se postupem času stala prestižní záležitost a o její udělení požádala řada veřejných vysokých škol. Nutno říci, že žádná vysoká škola nezískala institucionální akreditaci ve všech oblastech a pro všechny stupně vzdělávání, a také to, že v mnoha případech i úspěšní žadatelé musejí po určité době vypracovat kontrolní zprávu, v níž prokáží udržení dosavadní kvality nebo zlepšení.

Mezi nejdůležitější problémy, které proces udělování institucionálních akreditací identifikoval, patří nedostatečně rozvinuté systémy vnitřního řízení kvality. Každá veřejná vysoká škola (u soukromých vysokých škol je často situace daleko horší) nějaký systém řízení kvality má, byť někdy v dosti nerozvinuté podobě. Dlouhou dobu se hovoří o diferenciaci vysokých

škol, ale podle mého názoru se ukázalo, že právě systematické a vědomé řízení kvality je možná tím nejvýraznějším diferencujícím prvkem. Jen málo vysokých škol (spíše jde o výjimku) se dlouhodobě věnuje rozvoji kvality a přitom to dělají tak, že si samy před sebou nic nenalhávají. Systém řízení kvality musí obnášet prvky (místa, pozice), které fungují do značné míry nezávisle na aktuální mocenské situaci, tedy nezávisle na představitelích vysokých škol a fakult. Např. Rada pro vnitřní hodnocení (tedy jakýsi interní akreditační úřad) by neměla být tvořena proděkany jednotlivých fakult, nebo vyslanci těchto fakult. Měli by v ní pracovat nezávislí odborníci (buť zaměstnanci školy, resp. určité fakulty). Samozřejmě, složení této rady je součástí určité vnitřní „politiky“, ale to je obdobné se složením vědeckých rad, které také jmenuje daný rektor či děkan. A právě tady se projeví principy, se kterými daná škola přistupuje k řízení kvality, buď sleduje obecné zájmy vysoké školy jako celku, nebo podléhá parciálním zájmům jednotlivých částí školy nebo dokonce jednotlivců.

Ale Rada pro vnitřní hodnocení je vrcholek celého systému řízení kvality na dané škole; to nejzásadnější se odehrává úplně „dole“, tedy na úrovni jednotlivců a kateder oddělení, institutů apod. Zde se vytváří kvalita. Zde se každodenně rozhoduje o kvalitě. Na daném pracovišti je nutno v diskusi určit na jakou míru kvality cílíme a o jakou kvalitu chceme usilovat. A pak je nutno si jasně pojmenovat negativa, tedy místa, ve kterých nejsme dobří, popř. ve kterých jsme špatní. Zde je nutné to, po čem tak často voláme při realizaci výzkumů, volbě výzkumných postupů a při interpretaci našich poznatků a závěrů výzkumu – sebereflexivita a kritičnost. Jak často si rádi nalháváme, že jsme dobří.

Akreditace studijních programů a kvalita pracovišť

Tímto jsme se od roviny institucionální akreditace dostali na rovinu akreditací jednotlivých studijních programů. Zde je situace přehlednější a popravdě také ne příliš radostná. Přes dlouhodobé působení sociologie (v rámci českých, či dříve československých podmínek) existuje něco, co pro mě bylo největším překvapením (poté, co jsem se po asi dvou desetiletích religionistického výletu vrátil do úžeji vymezené sociologické společnosti): personální nedostatek. To se samozřejmě netýká jen sociologie, ale bohužel

i jiných společenskovedních a humanitních oborů, zvláště na některých vysokých školách. Možná je to problém generační; to ukáže čas. Ale obávám se, že jde o problém strukturální, a tedy že je to důsledek toho, jakým způsobem „se dělá věda“ v českém prostředí. Tento povzdech ale samozřejmě nepatří pro všechna pracoviště. Jsou velmi kvalitní sociologická pracoviště a jsou velmi kvalitní sociologové a socioložky. Domnívám se však, že systém řízení kvality na jednotlivých školách nevede k podpoře jednoznačné excellence, a to od úrovně doktorandského studia výše.

Je to právě doktorandské studium, které je podle mého názoru největším problémem českého vysokého školství. Možná bych si dovolil dokonce označit stav doktorského studia za krizový. Do doktorandského studia jsou přijímáni studující, kteří na tento druh „studia“ nemají, resp. nemají na to, aby byli schopni samostatně (byť pod dohledem školitele) vědecky pracovat. My, jako školitelé, nemáme čas se doktorandům věnovat natolik, kolik by bylo potřeba. Je zřejmé, že tento problém se neomezuje jen na české prostředí. Stačí navštívit jednání sekcí světových kongresů a konferencí (včetně velkých konferencí Evropské sociologické asociace nebo Světové sociologické asociace). Jednání takových kongresů a konferencí ovládli doktorandi, kteří zde informují o svých představách, jak by mohli tematizovat své disertace. A často vedou jednání těchto sekcí. Není divu, že jen zřídka na takových kongresech potkáte skutečně celosvětově významného autora nebo autorku. Už dříve došli k závěru, že na takové akce nemá cenu jezdit. A my v českých podmínkách stále požadujeme po uchazečích v habilitačním řízení a řízení ke jmenování profesorem účast na kongresech a konferencích „světového významu“.

Závěr, doufejme optimistický

Na závěr dovolte několik tezí, které ale jsou z velké části osobní. Především proces udělování institucionálních akreditací i akreditací programových ukázal, že český systém vysokých škol je roztržštěn a silně partikularizován. Vysoké školy spolu prakticky nespolupracují a převažuje soupeření na úkor spolupráce, která by mohla přinést synergické efekty. Podobně je tomu i na úrovni jednotlivých vysokých škol – neexistuje spolupráce uvnitř jednotlivých vysokých škol a dokonce i uvnitř fakult. Tyto strukturální

bariéry zabraňují dalšímu rozvoji a nárůstu kvality. A nakonec tato partikularizace ovlivňuje i fungování a rozvoj jednotlivých pracovišť (např. kateder).

S touto partikularizací a zahleděností do sebe sama pak souvisí i malá schopnost kritické sebereflexe a zakrývání vlastních nedostatků před sama sebou. I když víme, že naše situace v určitém ohledu vyžaduje nápravu (a s tím související úsilí, které musí být dlouhodobé), raději se pokusíme stav zkreslit.

Mnohokrát jsem si v posledních letech vzpomněl na skvělý esej od Vojtěcha Novotného (Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích), který jako světově uznávaný tropický biolog dlouhodobě provádí mezinárodně koncipovaný výzkum na Papui Nové Guinei. Ve svých esejích nazvaných souhrnně *Papuánské (polo)pravdy* odkazuje na melanéske kargo kulty a dává je do spojitosti s ritualizací české vědy. Raději budu citovat přímo: „*Vycházejí z hypotézy, že kargo je původu nadpřirozeného a je možno ho ze spirituálního světa vymámit rituálními úkony, stejnými, jaké zjevně provozují ti šťastlivci, kteří si již přístup ke kargo zjednali. Často citovaným příkladem jsou imitace letišť uprostřed pralesa, na jejichž okraji sedí domorodci v improvizované kontrolní věži s půlkami kokosových ořechů coby rádiovými sluchátky na uších a očekávají přistávající letadla, plná karga. Odmyslíme-li si exotické povrchnosti typu kokosových ořechů, zjistíme, že na první pohled kuriózní kargo kulty kvetou i u nás. Kdo z výzkumníků nezná alespoň jednoho kolegu, který vlastně vědcem vůbec není, neboť ničemu nerozumí, nicméně praktikuje všechny rituály výzkumu, jako je neustálé měření čehosi a následné publikování čehosi, nemluvě už o posedávání u přístrojů, nošení bílého pláště a poskytování expertiz v naději, že vědecké objevy se jednoho dne z čista jasna objeví, tím vším přivolaný?“ A Vojtěch Novotný uzavírá: „*Ostražitost je na místě, neboť nejeden pracovník české univerzity či výzkumného ústavu sedí právě teď s kokosáky na uších a zrakem upřeným toužebně k oblakům...*“*

Není na čase si ty kokosové ořechy sundat z uší?

POZNÁMKA O MEZINÁRODNÍM POSTAVENÍ ČESKÉ SOCIOLOGIE

*Marek Skovajsa (s poděkováním neznámému anonymnímu recenzentovi),
Univerzita Karlova, Praha*

Každý, kdo přijal výzvu emeritovaného předsedy naší společnosti Dušana Lužného napsat „reflexi stavu současné české sociologie“, se vystavuje riziku, že si to se svými názory u někoho rozhází. Nejlepší přirozeně je nepsat nic, ale v této disciplíně je zvláště těžké se prosadit, protože závodníků je mnoho. Jako druhé nejlepší řešení se jeví po vzoru dnešní politiky vytvořit variaci na motiv „žijeme v nejlepší možné době“ a „nikdy nám nebylo tak dobře jako teď“. Ale která, už z povahy svého oboru kritická, socioložka a sociolog by tomu věřila zrovna ve vztahu k sociologii? Zbývá v pořadí třetí nejlepší možnost, totiž říci k tématu aspoň něco z toho, co si opravdu myslím a co mě (někdy) trápí. Témat je mnoho, mezi nimi nízký zájem o studium sociologie, stále znova prohrávaný boj o veřejné uznání s ekonomii a v novější době i s psychologii nebo asi nejriskantnější otázka ze všech, pokud jde o možnost ztratit přátele, co se v české sociologii dělá a nedělá zajímavého. I když to všechno jsou velká témata, chci se věnovat něčemu jinému, totiž mezinárodnímu postavení české sociologie. To je aktuální otázka třeba už proto, že současný systém hodnocení vědy uděluje za vše zahraniční disproporčně velké prémie (příčemž zahraničím se rozumí oblast rozprostírající se s nemnoha výjimkami západně od linie Helsinky – Berlín – Benátky a východně od linie Los Angeles – Vancouver). Mezi možnostmi být vyvážený a nudný, nebo jednostranný a trochu provokativní se přikláním spíše k té druhé.

Musím se hned přiznat, že inspiraci pro tuto poznámku mi dodal recenzní posudek pro jeden nejmenovaný zahraniční časopis, který jsem shodou okolností nedávno četl. Nevím, kdo je jeho autorem nebo autorkou, ale jsem přesvědčený o tom, že tento recenzent je ze zahraničí – pokud je jím někdo z ČR, velmi se mu/jí omlouvám za to, že ji/jej necituji jménem, ale myslím, že by o to ani nestál. Posuzovaný článek vyvozoval ze zjištění o

české sociologii závěry o sociologii obecně, a tím u recenzenta narazil: „Czech sociology had its own golden age in the interwar years, but since then it has been mostly a backwater of European sociology, let alone world sociology.“ Zdá se mi, že tento soud je příliš příkrý, ale představuje dobrou ukázkou toho, jak je na českou sociologii v zahraničí pohlíženo. A máme-li být k sobě upřímní, je skutečností, že v západoevropských a amerických učebnicích, přehledech a kompendiích je skoro nemožné v rejstříku nebo v seznamu literatury narazit na české jméno. Protože výjimkou není ani česká sociologie „zlatého věku“ mezi válkami, je něco na teorii, že tato nepřítomnost není primárně dána obsahovou úrovní oboru, ale velmi souvisí s jazykovou bariérou, která sociologii v češtině prakticky *en bloc* brání vstoupit do povědomí mezinárodní sociologie.

Tak to bylo, možná ještě je, ale už dlouho nebude, mohla by namítnout optimistka. Mladé české socioložky a sociologové (< 45) přece stále více publikují anglicky a ve stále lepších časopisech. Až generace dnešních třicátníků bude odcházet do důchodu, jejich publikace budou v příslušných specializacích a tematických komunitách známy i citovány a ti nejlepší z nich se prosadí v mezinárodním boji o uznání natolik, že jejich jména zaznamenají i příručky a učebnice. Opravdu? Velmi bych to kolegyním a kolegům i české sociologii přál, ale dovoluji si pochybovat o tom, že se to skutečně stane aspoň v měřítku odpovídajícím relativní velikosti české sociologie vůči sociologii světové.

Kritici méněcenného postavení sociologie z postkomunistických zemí v rámci světové sociologie poukazují už od 90. let na hluboké nerovnosti v intelektuální prestiži, institucionálním zázemí i ekonomickém zajištění, které brání skutečné konvergenci mezi oběma světy. Tehdy západní akademici podobně jako západní byznysmeni přinášeli iniciativu, „know-how“ a peníze, východní akademici znalost kontextu a ochotu za peníze, obvykle menší než v západních zemích, směnit svůj pracovní čas. I když tento model kritiku zaslouží, nepochybně přinesl pro rozvoj sociologie v postkomunistických zemích hodně pozitivního, protože podpořil směřování intelektuálního oběhu pojmů, teorií a metod východním směrem. Také už dávno neplatí. „Lokální“ akademici od exportu surovin (sběru dat pro mezinárodní

komparace) úspěšně postoupili výše na úroveň zpracovatelského průmyslu s vyšší přidanou hodnotou (metodologicky pokročilé analýzy českých nebo srovnávacích dat). Jako však v ekonomice zpracovatelský průmysl nestojí na vrcholu hierarchie, nejsou ani empirické studie o české společnosti na vrcholu hierarchie akademické. Billové Gatesové a Markové Zuckerbergové světové sociologie sice nevlastní technologické patenty, ale mají neformálně patentované pojmy, teorie a přístupy, které se nápodobou šíří do celého světa. Jejich úspěch je jistě výsledkem tvrdé práce a prvotřídní odborné kompetence, ale nebyl by možný bez jedinečné koncentrace ekonomického, sociálního a symbolického kapitálu na špičkových amerických a západoevropských univerzitách. Kdyby byl na Harvardu nějaký pan Vomáčka, měl by větší šanci prosadit se jako ten, kdo určuje trendy mezinárodní sociologie, než třeba samotný Pierre Bourdieu, kdyby začínal svou kariéru na Univerzitě Dolního Povltaví.

S ekonomickým kapitálem to u nás není slavné, i když se v posledních pěti letech situace aspoň dočasně zlepšila. Sociální kapitál všichni sociologové a socioložky akumulují o sto šest. Ale totéž dělají i jejich konkurenti v jiných zemích a často ještě úspěšněji. Nejnáročnější je polepšit si ve vybavenosti symbolickým kapitálem. Pokud centrem světové sociologie je sociologie americká a status v americké sociologii se odvozuje od toho, jakého školitele a členy doktorské komise dotyčná osoba měla a na jaké americké univerzitě, pak se jen těžko dá čekat, že by česká sociologie mohla v tomto ohledu výrazněji vyrůst.

Náš systém hodnocení vědy (také velmi zajímavé téma) o symbolických hierarchiích ve vědě nic neví, nebo se tak aspoň tváří, zato zbožňuje kvartily a decily bibliometrických pořadí a akademiky vybízí vyšplhat co nejvýše, do Q1 nebo dokonce Top 10, Top 5, Top 1. To je asi do určité míry správné. Ale nezdá se, že by velká část autorek a autorů publikujících v Q1 nebo Top 10 představovala skutečné intelektuální lídry mezinárodní sociologie. Podle zákona malých čísel je slavných sociologů, tedy takových, které každý průměrně informovaný sociolog zná a nestydí se je citovat, a kteří s velkou pravděpodobností jednou skončí v nějaké učebnici, na světě jen pár desítek. Je otázkou, jestli jejich mezinárodní reputace stojí na publikacích

v Q1, pokud vůbec nějaké mají. Jakmile se stali slavnými, publikace v Q1 nepotřebují. Naopak naprostá většina z těch, kdo časopisy v Q1 plní svými články, se globálními symbolickými kapitalisty sociologie asi nikdy nestanou. Symbolický status je jak známo rezistentní vůči objektivnímu výkonu, efekt svatého Matouše působí. Jestliže česká sociologie nemá být v zahraničí považována za „stojatou vodu“, výkon (publikace v Q1) nestačí. Bude třeba přijít na to, jak přeskočit nebo obejít symbolické bariéry.

HRANICE SOCIOLOGIE:

Sociologie – demografie – geografie

Dušan Lužný (KSA, FF UPOL)

Jako sociologové (a socioložky) se snažíme rozvíjet náš obor jako specifickou tradici myšlení, bádání a kladení otázek (tedy sociologickou perspektivu), což je vcelku pochopitelné a nezbytné. Snažíme se posílit postavení oboru v rámci celého systému věd, ať již sociálních, humanitních či věd obecně, snažíme se zajistit kontinuitu prostřednictvím výuky, rozvinout bádání prostřednictvím grantů a projektů apod. A to vše s vědomím, že vytváříme určité hranice, do kterých v zájmu zachování oborové identity náš obor uzavíráme. Výrazné je to v rovině institucionální či organizační, kdy udržujeme v chodu katedry, které mají v názvu „sociologie“ a přitom víme, že jsou katedry, kde se jistě sociologická perspektiva udržuje a rozvíjí, přitom je vnímáme „na pomezí“ nebo „za hranici“. Také hodnocení vědy se drží takových hranic a týká se to také agentur, u kterých soutěžíme o granty nebo úřadů, u nichž usilujeme o akreditace. Z vlastní zkušenosti z panelu GAČRu a Rady NAÚ vím, že v prvním kroku administrativního posuzování žádosti (grantové i akreditační) se posuzuje příslušnost žádosti k oboru nebo oblasti vzdělávání. Přitom všichni dobře víme, že tyto hranice jsou více než „tekuté“. Naposledy jsem se v obdobné situaci ocitl na jednání vědné vědecké rady, kde jsem byl dotázán, zda uchazeč svým odborným profilem (publikace atd.) skutečně spadá do sociologie. Ale kde je hranice mezi sociologií a politickou

či kulturní (někdy také humánní) geografii, nebo mezi sociologií a kulturní antropologií? Přiznám se, že si v takových chvílích pomáhám kritériem, podle něhož je sociologie empirickou vědou, ale se silným teoretickým základem. A právě teoretická východiska a případné závěry mohou sloužit jako nástroj pro kategorizaci těch činností, které můžeme zařadit pod označení sociologie. Popravdě řečeno, empirický výzkum a jeho metody či metodické postupy vypadají v mnoha ohledech napříč obory stejně. Ale to, co dělá sociologii sociologií, je způsob kladení otázek, přičemž tyto otázky jsou primárně teoretické.

S vědomím jisté oborové nepatřičnosti a obavami, že jdu do „cizího“ a neznámého prostředí, jsem v květnu 2019 vyrazil na výroční konferenci České demografické společnosti. Bylo to nedlouho poté, co naše katedra (v jejímž názvu sociologie je) spolupřátala s Katedrou geografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci konferenci „Společnost a prostor“. Obě konference odděloval asi měsíc a také prostor, zatímco první se odehrála v Olomouci, druhá v Lednici.

Konference se jmenovala „Demografie – město – venkov“, byla v pořadí 49. a byla uspořádána u příležitosti 100. výročí statistiky. Odehrála se v prostředí Zahradnické fakulty Mendelovy univerzity v Brně, která sídlí v Lednici a to 22. – 24. května 2019. O tom jak demografie a geografie mají k sobě blízko, vypovídaly i dva hlavní příspěvky, kterými byla konference zahájena. První nesl název „Nerovnost a segregace: sociálně vyloučení v populaci a prostoru měst“ a přednesl ji Luděk Sýkora, tématem druhého byly „Změny počtu obyvatel na venkově“ a jejím autorem byl Radim Perlín. Oba působí na Katedře sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Při sledování obou příspěvků jsem si nebyl jist, zda jsem se náhodou neocitl na konferenci České sociologické společnosti, resp. jsem si kladl otázku, proč tyto autoři, či jiní s obdobným zaměřením nezaznávají na našich, tedy „sociologických“ konferencích. A obdobně tomu bylo při dalších a dalších vystoupeních během třech dnů. Namátkově vybírám některé názvy dalších příspěvků: „Vliv demografických proměnných na kvalitu života v obcích ČR“, „Dopady demografického stárnutí na regiony České republiky“, „Hlavné trendy reprodukčního správaní

v městách a na vidieku v Slovenskej republike“, „Vliv demografického vývoje na produkci komunálních odpadů“, atd. Je potěšující, že této příležitosti využili také badatelé a badatelky z pracovišť, které v názvu mají „sociologii“. Konkrétně šlo o Jiřího Šafra a Magdalénu Gorčíkovou ze Sociologického ústavu AK ČR (název příspěvku „Připravenost dítěte na školu: rozdíly podle rodinného zázemí a residenční lokality“), Lucii Vítkovou z Katedry sociologie Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové (název příspěvku „Lidnatost, zaměstnanost a bydlení jako mediální témata v obcích jádrového území Průmyslové zóny Kvasiny“) a autora těchto řádků (název příspěvku „Vymírání náboženství v ČR“). Vedle toho šlo o další, kteří byli spoluautory příspěvků, jako např. Daniel Prokop z Institutu sociologických studií Fakulty sociální věd Univerzity Karlovy.

Nejen tato konference ukázala, jak blízko má k sobě sociologie, demografie a geografie, což jistě není nijak nový poznatek. Stačí se podívat na řešená témata různých badatelek a badatelů, popř. na kurikula studovaných oborů, resp. studijních programů. Nicméně ani tyto skutečnosti nerozptýlily moje obavy, že se až příliš uzavíráme (možná více mentálně) do oborových hranic, které jsme si sami vytvořili a stále reprodukuje. Chvála každému mezioborovému přesahu.

POHLED ZVENČÍ:

Česká společnost pohledem státního zástupce – JUDr. Jan Lata, Ph.D.

Jan Lata (*1977), vystudoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy (Mgr. 2000, Ph.D. 2007, JUDr. 2008) a Evangelickou teologickou fakultu Univerzity Karlovy (Bc. 2003). V letech 2002–2004 pracoval jako asistent soudce Nejvyššího soudu a poté jako asistent soudce Ústavního soudu. V roce 2006 byl jmenován státním zástupcem u Městského státního zastupitelství v Brně. V roce 2012 byl přeložen na Nejvyšší státní zastupitelství, kde působí na odboru trestního řízení. Je výkonným redaktorem časopisu Státní zastupitelství,

lektorem Justiční akademie a korespondentem státního zastupitelství pro boj proti terorismu a trestným činům spáchaných z nenávisti. Od roku 2017 je prezidentem Unie státních zástupců. Žije v Bílovicích nad Svitavou, kde vede pobočku Moravsko-slezské křesťanské akademie.

Tvoje povolání je označováno jako státní zástupce a pracuješ na Nejvyšším státním zastupitelství. Mohl bys krátce popsat svoji práci? Na co konkrétně se zaměřuješ?

Je nutno rozlišit práci státního zástupce obecně a tu moji zvlášť. Nejvýznamnějším úkolem státního zástupce je jeho činnost v trestním řízení, a to jak v přípravném řízení, tak v řízení před soudem. V přípravném řízení vykonává dozor nad činností policie, tedy zda postupuje v souladu se zákonem, a zda je přípravné řízení konáno efektivně tak, aby bylo možno objasnit trestnou činnost, pachatele postavit před soud a dosáhnout jeho odsouzení. Poté co je přípravné řízení skončeno, podává zpravidla obžalobu (může však též i trestní stíhání zastavit) a tuto zastupuje před soudem, přičemž pokud s rozhodnutím soudu nesouhlasí, může podat odvolání.

Já sám již nezpracováním konkrétní kauzy a „nechodím“ k soudu, spíše kontroluji činnost kolegů na nižších stupních, rozhoduji spory o příslušnost, přezkoumávám právě ta zastavená trestní stíhání apod. Specializuji se na oblast terorismu, extremismu a trestných činů páchaných z předsudčné nenávisti (hate crime), ale zpracovávám i další případy obecné kriminality. V oblasti mé specializace jsem tzv. národním korespondentem a snažím se koordinovat činnost státního zastupitelství v této oblasti.

Ve své praxi se setkáváš s tou podobou společnosti (lidského jednání a mezilidských vztahů, fungování institucí), se kterou většina sociologů nepřijde do kontaktu. Z mého pohledu děláš specifickou podobu sociologie. Co bys mohl říci o současné české společnosti z pohledu státního zástupce?

Státní zástupci se zabývají trestnou činností, postihem jejich pachatelů a (je-li to možné) pomocí obětem trestné činnosti. Kriminalita přitom setrvale klesá, a to zejména ta méně závažná, což je veskrze dobrá zpráva a podle mého názoru si naše společnost vede v zásadě dobře. Jsme stabilní,

společenské nerovnosti se neprohlubují a je snaha problematické fenomény jako např. neférové exekuce a gamblerství řešit. Třebaže se část pachatelů dopustí trestné činnosti jen jednorázově, je daleko větší okruh recidivistů, kterým je nutno v případě opakovaného postihu i za méně závažný delikt uložit nepodmíněný trest odnětí svobody. Zdá se mně, že s těmito „vyvrženci“ není naše společnost schopna efektivně pracovat a úplně nevím, jak jim lze pomoci.

V čem podle tvého názoru funguje český právní systém dobře, a v čem by bylo potřeba jej změnit? Jsou dnešní právní nástroje funkční pro regulaci současné (české) společnosti?

Postupně se zvyšuje rychlost soudního řízení, a to trestního i civilního, vrcholné justiční instituce (zejména Ústavní soud a Nejvyšší správní soud) jsou špičkově obsazeny, jsem přesvědčen, že justice nejde na ruku mocným. Důvěra v justici se mírně zvyšuje, tato však musí být ve vztahu k veřejnosti více komunikativní a vyvracet narativ o „pomalých soudech“.

Značně nepřehledný je soudobý právní řád, kdy množství přijatých zákonů a jejich změn nejsou schopni ani právníci zaznamenávat. Vyplatilo by se vytvořit skupinu dobře honorovaných legislativeců, kteří budou psát návrhy zákonů na špičkové úrovni a rovněž zpřehlednit průběh legislativního procesu, aby Parlament předložený zákon buď přijal, nebo odmítl, ale nevytvořil z něj kočkopsa, jak se občas dnes děje.

Děkuji za krátký rozhovor.

Dušan Lužný

SOCIOLOGIE A UMĚNÍ

Galerie sociální fotografie na Katedře sociologie, andragogiky a kulturní antropologie FF UP v Olomouci a rozhovor s fotografem Jurajem Sosnou

Veronika Gigalová

Univerzita Palackého v Olomouci

Galerie sociální fotografie Katedry sociologie, andragogiky a kulturní antropologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci pořádá výstavy fotografií tematicky orientovaných podle zaměření pracoviště. Fotografie témat ze sociologické, andragogické a kulturně antropologické oblasti spoluutvářejí obraz sociálních věd pěstovaných na katedře. V našem současném světě je vizualizace nejen velmi významná, ale často nevyhnutelná pro pochopení a porozumění tomu, jak dnešní společnost vzniká, funguje nebo se přetváří. Fotografie je pro sociálního vědce nepochybně cenným zdrojem dat. A ukázkou toho jsou i výstavy, které jsou naší galerií pořádány. Posledním vystavujícím v tomto kalendářním roce byl fotograf Juraj Sosna. Výstava byla autorem nazvána *Burnt Vision*. Na fotografiích jsou zachyceni muži, kteří těží čistou síru v indonéské sopce Kawah Ijen. Síra přichází jako horký plyn, který přechází do kapalného stavu a později tuhne. Unikající husté výpary ztěžují práci a přinášejí řadu zdravotních rizik. Kontrast tohoto nelibostného prostředí s až romanticky vyhlížejícími fotografiemi přináší silný emotivní zážitek. Přinášíme vám, milí čtenáři, nejen informace o autorovi samotném, ale také rozhovor s ním. Domníváme se, že podkrytí jeho fotografické činnosti může lépe vystihnout ten moment, který by mohl být pro sociologa poměrně zdařilou argumentací, proč je fotografie pro sociální výzkum velmi dobrým zdrojem dat. Juraj Sosna studoval fotografii na Institutu tvůrčí fotografie FPF Slezské univerzity v Opavě. V letech 2009–2012

studoval obor Výtvarná výchova pro SŠ a ZUŠ na Katedře VV Pedagogické fakulty UP v Olomouci. V roce 2014 absolvoval studijní pobyt na Queensland College of Art v australském Brisbane a v roce 2015 na College of Education, Health and Human Development v novozélandském Christchurch. 2016 obdržel titul Ph.D. za dizertační práci Digitální fotografie ve VV na KVV PdF UP. Zorganizoval přes 30 fotografických dílen u nás i v zahraničí (Rumunsko, Řecko, Č. Hora, Srbsko, Ukrajina). Ve volné tvorbě převažuje zájem o dokumentární fotografii (cykly Kuřáci, Domov důchodců, Romania frumos!, Ticho v Indii, Jáva – ilegální těžba) a konceptuální umění s důrazem na procesualitu, performativitu a sociální aspekty tvůrčího aktu (Modrý kabátek, Dívám se, Z titulek, aj.).

Galerie sociální fotografie
Katedra sociologie, andragogiky
a kulturní antropologie
tř. Svobody 8, Olomouc
(přízemí)

Juraj Sosna BURNT VISION

People from the Gold and Sulphur
Mining Areas of Java (Indonesia)

23/10–30/11 2019

Vernisáž ve středu 23/10 v 17,00
Uvodní slovo prof. PhDr. Dušan Šimek

Filozofická
fakulta

Rozhovor s fotografem Jurajem Sosnou

Začnu otázkou, která příliš nepřekvapí, ale je důležitá. Kdy jsi začal fotit?

Na základce, tak v deváté třídě. Jel jsem s rodiči na dovolenou do Chorvatska a nafotil jsem tam soubor důchodců a různých podivínů. A pak se mě všichni ptali, kde mám fotky z dovolené typu „já před nějakým pomníčkem a tak“. A už mi to zůstalo, začal jsem fotit lidi.

Uvědomuješ si nějaký důvod, který tě vedl k focení takovýchto sociálních témat?

Nevím. Ale vždycky jsem jezdil na prázdniny k babičce na Svatý Kopeček a tam jsem měl, jako panelákový děčko v té době ještě, zájem o to, co se děje na venkově. A vždycky jsem snil jet někam na Ukrajinu nebo někam dál na východ. Tam mě to táhlo. Můj otec mi na to vždycky říkal, že jsem blázen, že mě tam zastřelí. No tak jsem počkal, až mi bude osmnáct, abych mohl odjet na východ. Na Ukrajině jsem byl nakonec jen jednou, protože mě tam fakt málem zastřelili. Hodně jsem začal jezdit fotit do Rumunska, vlastně už na střední škole. Byl jsem tam asi třicetkrát, naučil jsem se rumunsky během toho. Chtěl jsem se dostat k těm obyčejným lidem co

nejblíž, abych tu společnost mohl fotit jakoby zevnitř. Protože když se u toho člověka probudíš, tak tě bere nějak jinak. Výhodou je taky jezdit sám, lidé se tě nebojí a pozvou tě častěji dál než skupinu lidí. Já jsem si tam tak postupně budoval známý. Nafotil jsem nějaký cizí lidi, pak jsem jim za nějaký čas dovezl fotky a tak jsem si je pomalu získával, dostával jsem se k nim blíž a blíž. A pak jsem mohl začít dělat fotky pro mě.

Ty jsi fotografii studoval na vysoké škole, proč ses rozhodl pro toto studium? Co tě na fotce nejvíc lákalo a láká? Proč tě zajímá ta vizualizace sociálního okolí, proč ne například sociologický výzkum?

Je to tvůrčí. Já jsem chtěl původně studovat systematickou biologii a ekologii. Pak jsem si ale uvědomil, že bych byl pasivní pozorovatel té přírody. Zkoumal bych, jestli to je ten poddruh nebo tamten. A tak jsem se nakonec rozhodl, tehdy jsem šel do lesa a našel jsem poprvé lysohlávky, no a pod vlivem halucinogenu jsem se rozhodl, že nepůjdu na přírodní vědy, ale že budu fotit. Ale byla to vlastně taková souhra náhod. Protože já jsem taky tehdy potkal Jindřicha Štreita na Sovinci, když jsem tam prodával ve stánku šutry a čaje. Zapůsobil na mě svou osobností a od něj jsem se dozvěděl o Institutu tvůrčí fotografie. Na to jsem se tam hlásil se souborem fotek, co jsem fotil dění na gymplu. V některých hodinách jsem fotil i při písémkách, při zkoušení a tak. Vzniklý soubor se jim ale moc nelíbil, tak jsem se napoprvé nedostal. Fotil jsem pak asi rok v domově důchodců ve Chválkovicích, a to už se jim asi líbilo, protože mě vzali. Při svých studiích jsem se soustředil hodně na to Rumunsko. Což oni tam ale zase moc neviděli rádi. To Rumunsko jim přišlo, že je to takový hodně profláknutý, prvoplánový, ale mě to bavilo.

Na jaké téma se zaměřovalo tvoje doktorské studium?

Digitální fotografie ve výtvarné výchově. Mně se líbí to, že nás fotka obklopuje, hlavně v poslední době a děcka mají ty mobily v kapse. A s tou fotkou se dá fakt čarovat, ať už je to práce s barvou, s kompozicí, s obsahem. A mladým je to médium docela blízký.

A myslíš, že to může být i tím, že rychlost doby a proměna společnosti je nepoměrně rychlejší, než dříve, a fotka umožňuje onen umělecký produkt za krátkou dobu? Já něco vyfotím a můžu s tím okamžitě pracovat, dát někomu informaci, že něco nějak vidím, interpretuji a sdílet prakticky ve vteřině.

Právě, dá se říct, že 99 % fotek jsou informativní povahy a pak to 1% aspiruje na vyšší ligu. Ale když načmáráš dvě čáry na papír, a když si to dokážeš obhájit, tak to může být taky umění.

No to já vím, ale musíš s tím dílem něco udělat, aby bylo vidět. Mít výstavu, někam to „procpat“, když něco namaluju a chci to dát třeba na sociální síť, aby to sdílelo co nejvíce lidí, tak to dílo stejně musím vyfotit.

Je to fakt. Tím, že se všechno digitalizovalo a dá se to takto sdílet, tak je ten přenos informací dost zjednodušený a doba rychlejší.

Sociologický výzkum nám hledá odpovědi na otázky: jak společnost vypadá, jak funguje, jak vzniká, co si lidi myslí. Myslíš si, že vizualizace toho, co jsem právě uvedla, může přinést nějakou informaci navíc?

Jakákoliv fotka, ať už je povedená nebo ne, a je dokumentární nebo nějak dokumentuje danou skutečnost, tak za deset let získává hrozně na ceně. I když ta fotka nemusí být dobrá. Teď například máme třicet let po revoluci, vidíme spoustu fotek, jak to tehdy probíhalo, a mají obrovskou cenu, protože jednak to jsou připomínky, jednak jsou to vzpomínky a vám sociologům to dovolují zkoumat z té vnější stránky.

Takže nám fotky udržují paměť?

Určitě.

A kromě toho, že mi to tu paměť udržuje, nemůže ta fotka moje vzpomínky taky tak trochu přetvářet?

Každý obrázek vychází z autora. A já jsem viděl spoustu zajímavých fotek, které jsou vlastně lživé. Třeba když uděláš fotku dvou lidí, a vypadá to, že jsou na sebe naštvaní, i když o sobě třeba ani neví... Fotografií autor píše své vlastní příběhy, které mohou být buď více méně zbarvené anebo

zcela lživé. Takže podle mě fotka může vzpomínky i přetvářet, protože je trvanlivější.

Já to vnímám tak, že fotka mi nejen udržuje paměť, ale také mi podporuje interpretaci té doby, té situace či osoby. Já si něco o té době myslím a ta fotka to buď opravdu ukazuje, nebo i když to neukazuje, tak já jsem schopna to v ní najít.

Jasně, protože si to tam projektuješ sama. Fotograf taky když zpětně prohlíží nafocená políčka, musí se umět oprostít od situace, kterou při fotografování prožil, aby její obsah správně zhodnotil z vizuálního hlediska.

To asi nebude jednoduchý proces. Sociolog, když zkoumá, má samozřejmě také přesně tento problém. Zejména když zkoumá kvalitativními metodami a k těm lidem se dostává také hodně blízko, tak tam může ztrácet nadhled pro interpretaci výsledků ze získaných dat. A u toho fotografa se mi to jeví ještě komplikovanější. Příklad, který jsi uváděl s Rumunskem, kde sis vytvářel prostor pro přijetí, tam nepochybně vznikaly osobní, neformální vztahy. A to neovlivní výslednou fotografii?

Záleží na tom, o co nám jde. Máme různé druhy dokumentů. Třeba sociální dokument, kdy se snažíme zachytit to prostředí a lidi tak, jak opravdu reálně žijí. A je to spíš v takové popisnější poloze. Potom máme subjektivní dokument, který vychází více z autorova nitra. A tam jde o příběh toho autora samotného. Tam už nejde o zachycení sociálního prostoru, ale o to vyjádřit svoje myšlenky, svoje pocity, svoje nálady. A k tomu autor používá mimo jiné vizuální metaforu, různé významové kontrasty atd.

A na závěr nám pověz, jak se ti vystavovalo tady u nás na katedře v Galerii sociální fotografie?

Především díky za pozvání k vám do galerie. Z výstavy mám pocit dobřej. Já jsem nikdy netušil, že bych tyto fotky (výstava proběhla v prostorech galerie v listopadu 2019 a nesla název *Burnt vision*) vytáhl. Jsou už pět let staré. Tenhle cyklus, který jsem fotil na Jávě, vznikl jen měsíc. Fotil jsem

proto hodně a bylo potřeba ty fotky v klidu projít a vybrat jen výtvarné a metaforické. Ale jsem rád, že to uzrálo.

Děkuji za rozhovor.

Veronika Gigalová

PODOBY SVOBODY – Deváté slovenské a české sociologické dny

Helena Kubátová (KSA FF UPOL)

Ve dnech 21. – 22. 11. 2019 se konala tradiční společná akce ČSS a SSS *Deváté slovenské a české sociologické dny*, tentokrát, v roce 30. výročí sametové revoluce 1989, pod názvem *Podoby svobody*. Pořadatelem akce byla Slovenská sociologická spoločnosť a Sociologický ústav SAV. Konference se konala v Kongresovém centru SAV ve slovenských Smolenicích. Asi většina z vás už v Kongresovém centru byla, já jsem tam byla ale poprvé a krásné zámecké prostory mě ohromily. Z okolí zámku jsme toho moc neviděli, jednak proto, že konferenční program byl nabitý, jednak proto, že počasí nestálo za nic; skoro pořad přšelo.

Den před zahájením konference se konala společná schůze výborů Slovenské sociologické spoločnosti a České sociologické společnosti, které jsme se zúčastnili spolu s kolegou Tomášem Kosteckým a na které jsme se bavili o našich zkušenostech z činnosti obou sociologických společností. Konference byla členěna do tří plenárních zasedání a sedmi sekcí a zaznělo na ní téměř 50 příspěvků. Já zde jistě nemám prostor na to, abych se zmínila o každém. Proto se zmíním jen o těch, které mě osobně inspirovaly s tím, že každý účastník konference si určitě našel něco, co ho zaujalo.

Tomáš Kostecký ve svém příspěvku *Tricet let po pádu komunismu, aneb od regulace k individuální svobodě a zase zpátky?*, s využitím empirických dat ukázal, že míra společenské regulace životů jednotlivců se po roce

1989 významně nesnížila, ale nabyla jiných forem – naše životy jsou regulovány prostřednictvím trhu, státu i nadstátních institucí.

Roman Džambazovič ve svém příspěvku *Prechod do dospelosti – trendy a diferencující faktory* identifikoval na základě analýzy statistických dat a dat ze sociologických výzkumů charakteristické znaky a trendy přechodu do dospělosti na Slovensku. Ukázal, že vzniká několik flexibilních modelů a ztrácí se univerzalita jednoho unifikovaného generačního designu. Navíc je zřejmé, že podoby přechodu do dospělosti jsou dalším aspektem nových společenských nerovností.

V závěrečném plénu vystoupil Ladislav Rabušic s velmi inspirativním příspěvkem *Hodnoty a demografické chování v Česku a na Slovensku v uplynulém čtvrtstoletí* (společný příspěvek s Beatricí Chromkovou Manea). Na datech EVS a datech z demografických statistik ukázal, že postoje týkající se sňatků a zakládání rodiny se proměnily jak v Česku, tak na Slovensku a odpovídají modernizačním trendům, jimiž obě společnosti procházely a které jsou v pozadí procesu druhé demografické tranzice.

Atmosféra konference byla velmi přátelská, organizátoři konference odvedli obrovský kus práce, za kterou jim patří dík nás všech, kteří jsme se zúčastnili.

Z AKTIVIT ODBORNÝCH SEKCIÍ V ROCE 2019

Sekce metod

Sekce metod v roce 2019 na základě diskuse z konference ČSS v Hradci Králové obnovila akce pro zájemce o metodologii.

V září 2019 se na FF UK konaly dvě týdenní letní školy kvantitativních technik. První byla zaměřena na modelování vztahů (lineární regrese, logistická regrese, path analysis, konfirmační faktorová analýza), druhá pak na vybrané pokročilé přístupy (analýza sociálních sítí, ekvivalenci měření, víceúrovňové modelování a bayesovskou analýzu dat). Na obou školách bylo 15 účastníků, převážně z řad Ph.D. studentů. Na konci listopadu proběhl

na FSV UK dvoudenní seminář zaměřený na práci se softwarem R. Na semináři bylo 16 účastníků, převážně z řad Ph.D. studentů a akademiků. Pro všechny akce poskytly záštitu též Česká asociace pedagogického výzkumu, Českomoravská psychologická společnost a Česká společnost pro politické vědy. Na první polovinu roku 2020 je naplánováno několik seminářů: kvantitativní analýza textů, chybějící hodnoty a jejich náhrady, software R a software Mplus. Kromě toho proběhne v únoru 2020 na FSS MU dvě týdenní zimní školy pořádané ISS FSV UK, Katedrou sociologie FSS MU a Českou sociologickou společností.

Petr Soukup

Sekce sociální patologie

Konference Sekce sociální patologie: RIZIKOVÉ JEVY A JEJICH PREVENENCE

Luhačovice, Hotel Adamantino, 3. – 5. dubna 2019

V roce 2018 se tradiční akce Sekce sociální patologie poprvé konala v Luhačovicích, přesněji řečeno nedaleko od slavného lázeňského města, na břehu luhačovické přehrady. Protože zvolená destinace a kvalita hotelových služeb měly velmi pozitivní ohlas, konala se sekce i v roce 2019 na tomtéž místě. Ačkoli počasí začátku dubna jistě nelákalo ke koupání, procházka kolem jezera spolehlivě vyčistila hlavu o pauzách nabitého programu. Ten byl, jak je již pravidlem, velice bohatý – zaznělo v něm 33 referátů. Program probíhal v jediném sále, tudíž odpadlo nevděčné rozhodování, jakou tematiku upřednostnit – jak se stává u paralelních panelů. Daní za tento postup je fakt, že i ve večerních hodinách referáty stále běží...

Snahou bylo uspořádat příspěvky do bloků podle jejich zaměření, které bylo – již tradičně – poměrně různorodé. Vedle pravidelně se objevujících témat, jako je péče o mládež s výchovnými problémy, sociální vyloučení či prevence kriminality či se věnovali účastníci i aktuálním tématům. K těm rozhodně patří například sociální deviace vázané na kyberprostor, partnerské násilí, problematika migrantů nebo penologické otázky.

Nechyběla ani v posledních již deseti letech trvalá součást konferencí Sekce sociální patologie – soutěž studentských prací Benes Award.

Zakladatel a donor akce prof. Michael Benes se sice ze zdravotních důvodů nemohl zúčastnit osobně, pozdravil však z Melbourne mladé soutěžící prostřednictvím aplikace Skype. Kvalita finálových příspěvků byla vynikající, nejlépe byl nakonec posluchači ohodnocen referát „Sexuální zneužití v dětství a interpersonální vztahy v dospělosti“ Kláry Záplatové z Katedry psychologie FF UK. Dodržena byla i další tradice, předání ceny „Stříbrná termoska“ za nejlépe hodnocený referát minulého ročníku konference. S kompletním zněním odeznených přednášek je možno se seznámit ve sborníku.

Skvrnou na kráse konference byla jen nepřítomnost jejího spiritus agens Kazimíra Večerky, který se v danou dobu zotavoval po lékařském zákroku. To ovšem zúčastněným členům ČSS nikterak nebránilo v jeho zvolení předsedou sekce na další období.

Duben tu bude dříve, než bychom čekali, a s ním i další výjezdní zasedání Sekce sociální patologie. Tentokrát se bude konat ve dnech 15. – 17. 4. 2020 na novém, v době vzniku tohoto textu utajeném, místě. Věřme, že kvalita prostředí i odborného programu bude minimálně stejná, jako tomu bylo v roce 2019. Všichni jste srdečně zváni!

Jakub Holas (tajemník a nástěnkář Sekce sociální patologie)

Sekce urbánní sociologie

V roce 2019 spolupřádala sekce urbánní sociologie ČSS „7. mezioborovou konferenci urbánních studií“, která se uskutečnila ve dnech 21. – 22. listopadu 2019 na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity pod názvem *Města budoucnosti*.

Slávka Ferenčuhová

Sekce ČSS Sociologie medicíny, zdraví a nemoci v roce 2019

Sekce Sociologie medicíny, zdraví a nemoci zažila běžný rok. V březnu (26. 3. 2019) proběhlo setkání členek a členů sekce v Akademickém konferenčním centru Sociologického ústavu Akademie věd ČR v Praze. Na setkání se potvrdilo, že záběr tematických výzkumů a práce členek a

členů sekce je pestrý (tedy také roztržštěný) a tak jsme se shodli na každoročních setkáních k úžej vyprofilovaným tématům, u kterých je poptávka po širší akademické reflexi a také zpětné vazbě na probíhající výzkumy. V diskusi jsme vymezili dvě klíčová témata na nejbližší období: 1. organizační kultura nemocnic a zařízení poskytujících péči a 2. paliativní péče a/nebo medicína. Druhé téma částečně navazuje i na akci, kterou ČSS ve stejný březnový den v Praze zaštitila. Šlo o panelový diskusní stůl na téma perinatální ztráta, ke kterému se sešla řada odbornic a odborníků z akademické sféry i z praxe a spolu s řešitelkou tematického projektu GAČR (2017–9), Ivou Šmídovou, debatovali jeho průběh, výsledky i postupy a etické zásady výzkumů na citlivá témata.

Další setkání sekce Sociologie medicíny, zdraví a nemoci bude v březnu 2020 na FSS MU v Brně. Víte nové členky a členy i lidi ze širšího okruhu s podobným badatelským zájmem. Sledujte web ČSS pro další informace nebo se neváhejte obrátit přímo na dr. Alenu Miltovou a přihlaste se ke členství v naší sekci. Těšíme se na informace o vašem výzkumu z oblasti zdraví, nemoci či medicíny a na spolupráci. Ozvěte se nám!

Iva Šmídová, předsedkyně sekce

Z ARCHIVU – Sociologický bulletin v roce 1990

Karl Popper – 12 tezí o profesionální etice intelektuálů

1. Autority ve vědě neexistují, což platí i o jednotlivých vědních specializacích.

2. Jistě se nemůžeme vyhnout všem chybám, dokonce ani takovým, jež bychom vyloučit dokázali. Všichni vědci dělají neustále chyby. Dávná idea, podle níž se lze chybám vyhnout, a proto je naší povinností také se jim za všech okolností vyhýbat, byla revidována: tato idea je totiž sama o sobě chybná.

3. Náš úkol, abychom se podle možností chybám vyhýbali, však zůstal nezměněn. Avšak právě proto, že jsme povinni se jim vyhýbat,

musíme si současně uvědomit, jak je to obtížné a že se nikomu nepodaří tohoto cíle v úplnosti dosáhnout. Nepodaří se to ani vědcům mimořádně tvůrčím, které řídí jejich vlastní intuice, protože i intuice může vést do slepé uličky.

4. Dokonce i mezi nejlépe ověřenými teoriemi se může nacházet taková, která v sobě zahrnuje chybu a specifickým úkolem vědce je pak hledání takových chyb. Zjištění, že dobře ověřená teorie nebo mnohokrát úspěšně aplikovaná metoda obsahuje chybu, může být samo závažným vědeckým objevem.

5. Jsme proto povinni zásadně změnit náš vztah k omylu. Odtud je vlastně nutné zahájit praktickou reformu etiky. Naše stará a dávná etická orientace v našich profesích nás motivuje k zaretušování našich omylů, k jejich skrývání před světem a k jejich co možná nejrychlejšímu zapomínání.

6. Je žádoucí přijmout tuto novou, základní reguli chování: ve snaze v maximální možné míře vyhnout se chybám jsme povinni učit se vlastními chybami. Skrývání chyb je tedy největším intelektuálním hříchem.

7. Proto jsme povinni stále sledovat vlastní chyby. Najdeme-li je, musíme je podrobně zaznamenat a dobře prostudovat, abychom pochopili jejich podstatu.

8. Jenom takto se pak sebekritický postoj a vědecká poctivost stanou povinností a závazkem.

9. Protože jsme povinni učit se z vlastních chyb, jsme také povinni naučit se tomu, abychom dokázali akceptovat, ba dokonce s vděčností akceptovat i to, že jiní obracejí naši pozornost na chyby, jichž jsme se dopustili. Jestliže my sami jiné upozorňujeme na jejich chyby, nezapomínejme, že my sami se dopouštíme chyb podobných. A pamatujme, že i největší vědci se mýlili. Připomínám-li to, neznamená to, že tím chci říct, že bychom si měli vlastní chyby odpouštět: nemáme totiž právo uspávat naši bdělost.

10. Musíme si být vědomi toho, že v průběhu objevování a korekce chyb potřebujeme jiné lidi stejně tak, jako oni potřebují nás, zejména pak potřebujeme takové lidi, kteří byli vychováni v jiných podmínkách a v jiných idejích. I to je cesta k toleranci.

11. Musíme se naučit, že nejlepší kritikou je sebekritika, ale i to, že kritika, kterou provozují jiní, je pro nás naprosto nezbytná. Je totiž stejně tak dobrá jako sebekritika.

12. Racionální kritika je vždycky povinná mít konkrétní specifický charakter: jsme povinni uvést specifické argumenty, které ukazují, proč se nám dané výroky a dané hypotézy jeví jako chybné a proč určité principy pokládáme za nedostatečně zdůvodněné. Vůdčí ideou kritiky musí být chuť přiblížit se co nejvíce objektivní pravdě. V tomto smyslu musí být náš další postup naprosto nestranný a nezaujatý.

Připravil Miroslav Paulíček

Sociologická výročí a jubilea roku 2020

Redakce Sociologického bulletinu přeje pevné zdraví a mnoho radostí všem, kteří se jubilea dožili, a samozřejmě také těm, které výročí narození ještě letos čeká.

6. března 1950 se narodila **Zdenka Mansfeldová**

7. března 1850 se narodil **Tomáš Garrigue Masaryk** (zemřel 14. září 1937)

7. března 1900 se narodil **Herbert Blumer** (zemřel 13. dubna 1987)

23. března 1900 se narodil **Erich Fromm** (zemřel 18. března 1980)

21. dubna 1950 se narodila **Jadwiga Šanderová**

27. dubna 1820 se narodil **Herbert Spencer** (zemřel 8. prosince 1903)

19. 5. 1950 se narodila **Bohumila Čabanová**

1. června 1940 se narodil **Jóhann Páll Árnason**

20. června 1950 se narodil **Dušan Šimek**

4. července 1910 se narodil **Robert King Merton** (zemřel 23. února 2003)

- 22. července 1950** se narodil **Petr Matějů** (zemřel 16. červen 2017)
- 29. července 1920** se narodil **Alvin Gouldner** (zemřel 15. prosince 1980)
- 1. srpna 1930** se narodil **Pierre Bourdieu** (zemřel 23. ledna 2002)
- 11. srpna 1910** se narodil **George Homans** (zemřel 29. května 1989)
- 28. září 1930** se narodil **Immanuel Wallerstein** (zemřel 31. srpna 2019)
- 30. října 1950** se narodil **Jiří Buriánek**
- 20. listopadu 1950** se narodila **Anne Rawls**
- 28. listopadu 1820** se narodil **Bedřich Engels** (zemřel 5. srpna 1895)
- 13. prosince 1940** se narodila **Gerlinda Šmausová**
- 26. prosince 1880** se narodil **Elton Mayo** (zemřel 7. září 1949)

Připravil Miroslav Paulíček

Cena České sociologické společnosti za vynikající publikaci - 2020

Cena České sociologické společnosti za vynikající publikaci je udělována za období mezi Výročními konferencemi ČSS. Jejím cílem je ohodnotit mimořádné publikační počiny, které rozvíjejí českou sociologii. Česká sociologická společnost se tak snaží podpořit profesionalitu, odbornost a originalitu domácích autorek a autorů. V roce 2020 bude oceněna publikace vydaná v letech 2017, 2018 a 2019.

Kritéria

Oceněna může být:

- kniha nebo studie,
- publikována v období 2017-2019
- v češtině, slovenštině nebo světovém jazyce
- autorem či autorkou je osoba působící v českých odborných institucích (bez ohledu na národnost)
- cenu nelze udělit překladu zahraničního autora

Nominace

Nominaci na ocenění může podávat kdokoliv (včetně samotných autorů nominovaných publikací). Je nutné vyplnit formulář (www.ceskasociologicka.org), který obsahuje také krátké zdůvodnění nominace, a tento pak odeslat na adresu pověřeného místopředsedy České sociologické společnosti (viz níže).

Důležité termíny

Ukončení podávání nominací: 31. března 2020

Vyhlášení Ceny ČSS: Výroční konference ČSS – Brno, leden 2021.

Nominační formuláře pošlete, prosím, na adresu pověřeného místopředsedy České sociologické společnosti: dusan.luzny@upol.cz.

Aktuální údaje o společnosti

Česká sociologická společnost (ČSS) je dobrovolnou organizací odborníků, jejímž cílem je podpořit rozvoj všech aspektů sociologie na celém území a ve všech regionech ČR, s hlavním důrazem na koordinaci v celonárodním měřítku, vytváření podmínek pro odbornou činnost svých členů a na reprezentaci české sociologie.

ČSS je kolektivním členem International Sociological Association (<http://www.isa-sociology.org/>) a European Sociological Association (<http://www.europeansociology.org/>).

Sídlo sekretariátu:

Česká sociologická společnost

Husova 4

110 00 Praha 1

Kontaktní údaje:

e-mail: mcss@seznam.cz

hospodárky e-mail: miltova@chello.cz

IČ 00444626

DIČ CZ00444626